

Tóth Ágnes

Miről beszélnek a levéltári források?

A Magyar Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kara Debreceni Osztályának története (1945–1949)

Előzmények

A nagy viláégés utáni konszolidációs folyamatok és reformok nem hagyták érintetlenül a magyar felsőoktatás szerkezetét sem. Felsőoktatási intézmények, képzések szűntek meg, új szakok alakultak, karok váltak önállóvá. Dolgozatomban most kizárólag a magyar agrárképzést érintő szerkezeti változásokra, és ezen belül is leginkább a Debreceni Gazdasági Akadémia működését befolyásoló intézkedésekre szeretnék kitérni.

A kor kihívásaira reagáló önálló agráregyetem létesítésének a gondolata már az 1900-as évek elején felmerült. Az agrárképzés egyetemi szintű oktatása 1920-ban kezdődött meg a Budapesti Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Mezőgazdasági Osztályán. A képzést 1934-től a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mezőgazdasági és Állatorvosi Karának Mezőgazdasági Osztálya vette át. 1945-ben budapesti székhellyel és négy karral alapították meg az első Magyar Agrártudományi Egyetemet.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 8740/1945. M. E. számú rendeletének 1. §-a az alábbiak szerint rendelkezett: „Az agrártudományok felsőfokú művelése és tanítása céljából Budapesten a Földművelésügyi miniszter felügyelete alatt álló Magyar Agrártudományi Egyetemet állítanak fel”.¹ A rendelet értelmében az egyetem négy kara a következő volt:

1. Mezőgazdaságtudományi Kar
2. Állatorvostudományi Kar
3. Erdőgazdaságtudományi Kar
4. Kert- és Szőlőgazdaságtudományi Kar

A Mezőgazdaságtudományi Kar további négy osztályra tagozódott: budapesti, debreceni, keszthelyi és mosonmagyaróvári osztályokra. A szervezeti tagozódásból jól látszik, hogy ide olvasztották be a korábban gazdasági akadémiaként vagy mezőgazdasági főiskolaként működött intézményeket. A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (továbbiakban Műszaki Egyetem) Mezőgazdasági és Állatorvosi Karát, valamint a mosonmagyaróvári, a debreceni és keszthelyi mezőgazdasági főiskolákat, a Magyar Kertészeti és Szőlészeti Főiskolát az 1945/46. tanévtől, míg a Műszaki Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karának Erdőmérnöki Osztályát majd az 1946/47. tanévtől kellett az egyetem önkormányzati szervezetébe integrálni.

¹ Ideiglenes Nemzeti Kormány 8740/1945. M. E. sz. rendelete a Magyar Agrártudományi Egyetem felállításáról és szervezéséről. 1945. szeptember 26.

Az agráregyetem tanárai azonos jogokat kaptak a hazai tudományegyetemek nyilvános rendes és rendkívüli tanáiraival. A korábban is egyetemi karként működött Állatorvostudományi és Erdőmérnöki Karok oktatói újabb kinevezés nélkül folytathatták működésüket. A törvény után nem sokkal megjelent a végrehajtási utasítás,² ami az új egyetem szervezeti-működési rendjét határozta meg. Az egyetem székhelye Budapesten volt. A szervezeti szabályzat az egyetem felállítását azzal indokolta, hogy az újjászülendő Magyarországnak szüksége van jól képzett, okleveles mezőgazdászokra, állatorvosokra, erdőmérnökökre, valamint okleveles kert- és szőlőgazdákra. Az egyetem ezen felül lehetőséget teremtett szakmai továbbképzéseken való részvételre a munkaerőpiacon elhelyezkedettek számára is. A „parasztegyetemet” kezdettől fogva sok támadás érte kívülről és belülről egyaránt. Az egyetem élén rektor állt, akit egy évre választottak a nyilvános rendes tanárok közül a négy kar megállapított sorrendje szerint. A kéthavonta összehívott egyetemi tanács tagjai a rektor, a karok dékánjai, a prorektor és a prodékánok voltak.

A négy tudományegyetemi kar belügyekben önállóságot élvezett; minden kar maga készíthette el tanulmányi és vizsgaszabályzatát. A karok élén dékán állt, a kari tanácsnak minden nyilvános rendes és rendkívüli tanár a tagja volt. A tanszékeket betölteni pályázat útján lehetett, amit a földművelésügyi miniszter írt ki. Kivételesen, külön indokok alapján lehetőség volt a katedrákat meghívás útján is betölteni. A rendelet 44. §-a tért ki a Mezőgazdaságtudományi Kar osztályainak működésére. Eszerint az osztályok egymás mellé rendelt, egyenrangú tagjai voltak a karnak, élükön az osztályelnökkel. A budapesti osztály osztályelnöki tisztét a kar mindenkorai dékánja látta el. Az osztályelnököket egy évre választották, ők a vidéki osztályokon gyakorlatilag dékáni teendőket láttak el. Minden kari ülés előtt a vidéki osztályokon osztályülést kellett összehívni. A Debrecenben megalakult osztálytanácsnak 10 tagja volt, amely a főiskolai nyilvános rendes és rendkívüli tanárokból, továbbá a főiskolai intézeti tanárokból állt. Bár az egyetem szervezeti rendjében ez egy átmeneti, ideiglenes képződmény volt, mégis érvényes határozatokat hozhatott.

² Földművelésügyi Miniszter 53.999/1945. F. M. sz. rendelete a Magyar Agrártudományi Egyetem szervezeti szabályzatának megállapításáról. 1945. október 2.

A Debreceni Osztály története

1. kép. Gazdasági Akadémia.³

A történet 1944. szeptember 13-án indult, amikor a Debreceni Gazdasági Akadémia Igazgatósága az intézmény kiürítését elrendelő utasítást kapott, amit az általános hadműveleti helyzet alakulásával indokoltak.⁴ Befogadó intézménynek a Magyaróváron működő Mezőgazdasági Főiskolát jelölték ki. Az utasítás értelmében el kellett költöztetni a tanügyi és személyi nyilvántartásokat, anyakönyveket, okmányokat, szerződéseket, továbbá a két évnél nem régebbi irattári anyagokat. Szállítani kellett a tenyészállatokat és a rájuk vonatkozó törzskönyveket. Az állatokkal több hétre elegendő abrakot és szalastakarmányt is vittek. Tanulóotthoni felszereléseket, elsősorban a textilneműket, műszereket, értékesebb gyűjteményeket, valamint a laboratóriumi felszereléseket szintén összehajtották. A kiürítés következményeként a tanítás szünetelt, de a tangazdaságot tovább kellett üzemeltetni a termelés folytonossága érdekében. Igásállatot és felszerelést hagytak vissza, illetve olyan tehénlétszámot, ami biztosította az illetmény kiadását az itthon maradt és a gazdaságban dolgozó szegődményesek számára.

1944 végén Debrecen második alkalommal lett az ország fővárosa. Itt ült össze az Ideiglenes Nemzetgyűlés és alakult meg az Ideiglenes Nemzeti Kormány. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány Földművelésügyi minisztere 1945. január elején megbízást adott a debrecen-pallagpusztai Mezőgazdasági Főiskola újjászervezésére,⁵ és megbízott igazgatójának Tóth Mihály mezőgazdasági főiskolai tanárt nevezte ki.⁶

³ <https://gallery.hungaricana.hu/hu/OSZKKepekslap/9688/?img=0&bbox=-1795%2C-2192%2C5109%2C80>
(Utolsó letöltés: 2016. 09. 20.)

⁴ MNL HBML VIII.13.b 1. cs. Földművelésügyi Miniszter 350.920/Hy. Om. biz. 1944. X. 2.

⁵ MNL HBML VIII.13.b 1. cs. 121/1945.

⁶ 20/1945. F. M. sz. rendelet. 1945. január 5.

*Tóth Mihály
mb. igazgató
(1945)*

2. kép. Dr. Tóth Mihály.⁷

Az indoklásban elhangzott, hogy az ország két mezőgazdasági főiskolája, ami Kolozsváron és Mosonmagyaróváron található, még nincsenek a magyar nemzeti kormány fennhatósága alatt.

Az 1944/45. tanévtől a debreceni Magyar Gazdasági Akadémia, mint Magyar Mezőgazdasági Főiskola folytatta működését.⁸ A főiskola első dékánválasztó kari ülését majd csak akkor tarthatta meg, ha már legalább három nyilvános rendes tanár működött a főiskolán. Az előadások megkezdéséről a napilapok útján értesítették a hallgatókat. Az előadások 1945. február 1-jén kezdődtek meg, és az első félév már március végén véget

⁷ Dr. Fürjné 2008. 37.

⁸ 33.046/1945. F. M. sz. rendelet a Debreceni Gazdasági Akadémiát mezőgazdasági főiskolává szervezte át. Dékánt és prodékánt nem választhattak, a főiskolát megbízott igazgató vezette. 1945. március 31-én nevezték ki az alábbi mezőgazdasági főiskolai tanárokat: Magyar Andrást az Állattenyésztési Tanszék vezetőjévé, Dezső Györgyöt az Általános Növénytermesztési Tanszék vezetőjévé, Bodnár Miklóst a Közgazdasági Tanszék vezetőjévé, Kovassy Gyulát az Állatbonctani és Egészségügyi Tanszék vezetőjévé, Szelecsényi Norbertet a Mezőgazdasági Üzemtani Tanszék vezetőjévé. Áthelyezéssel kerültek a főiskolához: Penyigei Dénes, aki a Részletes Növénytermesztés Tanszékét, Pogácsás György, aki a Növényéletlani és Növénykörtani Tanszékét, illetve Gál Sándor, aki a Takarmányozástani és Tejgazdaságtani Tanszékét vezette.

ért. A második félévre beiratkozott 60 hallgatónak a tanulmányi idő április 15-től június 15-ig tartott. A hallgatók egyharmada látogatta csak az előadásokat. Ennek okát az élelmezési nehézségekben, a rossz közlekedésben és abban látták, hogy a főiskola kollégiumát ekkor még orosz katonák használták. „Nem illehet szerénytelenség vádja, amikor kijelentjük, hogy a tanári kar úttörő munkát végzett, amikor elsőnek az országban megszervezte a mezőgazdasági felsőoktatást az új demokratikus szellemben, demokratikus tanári karral.” – olvashatjuk az 1945. május 25-i jegyzőkönyvben.⁹

Májusban került sor a visszatért tanári és tisztviselői kar ügyének tárgyalására.¹⁰ A jelenlegi vezetés nem fogadta tárt karokkal őket. Gulyás Antal korábbi akadémiai igazgató előadta, hogy ők nem elmenekültek, hanem a földművelésügyi miniszter rendeletének értelmében, utasításra hagyták el az akadémiát, és települtek át Mosonmagyaróvárra. A volt igazgató ismertette a kitelepülés körülményeit. Fogatokkal indultak el Óvárra, az első karaván szeptember 30-án, a második október 8-án indult útnak. Egy szakaltisztet bíztak meg az itt maradt értékek őrzetével, azonban családját féltve ő is elmenekült az oroszok elől 1944. október 19-én. Az értékek egy részét ládába csomagolva a mezőkövesdi Téli Gazdasági Iskolánál helyezték el. Maga a minisztérium is elismerte 2248/1945. számú rendeletével, hogy a gazdasági akadémia nem elmenekült, hanem utasításra hagyta el Debrecent. Az igazgató és a tanszemélyzet az akadémiának Németországba, Halléba történő kitelepítését már nem hajtotta végre. A volt gazdasági akadémiai igazgatót az alkalmazottak sem fogadták szívesen, panaszt tettek ellene, és mivel majdnem tettelegesséig fajult a vita, a jelenlegi vezetés a múltban tanúsított magatartása miatt kitiltotta a főiskola területéről.¹¹

Az igazoló bizottság ahhoz kötötte a visszatértek igazoló eljárásának a lefolytatását, hogy a kitelepített értékeket előbb szállítsák vissza Debrecenbe. 1945. június elején számoltak be a Mezőkövesden maradt értékek sorsáról.¹² Mezőkövesden 5 hónapra át tartózkodott orosz hadsereg, akik a Téli Gazdasági Iskola épületét is lefoglalták. Az akadémia által elhelyezett 8 láda tartalma teljes mértékben tönkrement. Mindent összetörtek vagy elégettek, csak egy mikroszkóp alkatrészei maradtak meg, továbbá okmányok, amiket szét kell válogatni. Június folyamán az azonosítható iratokat egy ládába csomagolták, és poggyászként vasúton feladták. Az Óváron maradt értékek visszaszállítása sem volt egyszerű, mivel minden hidat felrobbantottak. Egyelőre vagon szerezni nem tudtak, de legalább az ott hagyott értékek megvoltak és biztonságban voltak. Egyedül az Óváron maradt állatok biztonságát nem tudták garantálni, mivel a húshiány miatt az oroszok már 2 tehenet így is rekviráltak. 1945 augusztusában sikerült Óvárról is visszaszállítani az értékek nagy részét, az elásott platinakészlet kivételével. Kalandos utazás volt, mert a költözéshez szükséges pénz átvételére 10 napot kellett Pesten várakozni. Addig Óváron előkészítették a csomagokat, amit Győrig fuvarosokkal szállítottak, ahol vagonokba pakolva indították útnak Debrecen felé. Az út az óvári berakodástól 8 napig tartott. A debreceni pályaudvaron további másfél napot töltöttek el, mire sikerült Pálalagra szállítani mindent. Közben az akadémia korábbi igazgatóját, Gulyás Antalt¹³ és

⁹ MNL. HBML VIII.13.a 1. k. Jegyzőkönyv, 1945. május 25.

¹⁰ Uo. Jegyzőkönyv, 1945. május 24.

¹¹ Uo. Jegyzőkönyv, 1945. május 25.

¹² Uo. Jegyzőkönyv, 1945. június 7.

¹³ 1945 júniusában tartóztatták le; a Festesics Bajtársi Szövetség összejövetelén tartott beszéde miatt vádolták meg.

egyik tanárát, Arany Sándort a rendőrség őrizetbe vette németbarát magatartás vádjával. Végül felmentő határozat született, de a volt igazgatót az igazoló bizottság 5 évre kizárta az előléptetésből, és vezetői állásra alkalmatlannak minősítette.

A főiskola nehézségeiről a megbízott igazgató jelentéseiből kaphatunk képet. A hallgatók számára ugyan volt konviktus, de abban előbb magyar, majd német katonák voltak elszállásolva. 1944. október 27-től a vörös hadsereg alakulatai vették igénybe a kollégiumot, és abból 1945. május végén költöztek ki. A gazdaság területéről, valamint a telep egyéb épületeiből véglegesen csak 1946 áprilisában vonultak ki. „*Takarítás, fertőtlenítés és javítási munkák elvégzése után majd 50-80 hallgató költözhet be a kollégiumba. Az épületről 9 db ajtó és 67 db ablakszámny hiányzik. Csak a külső ablakiüvegezés helyrehozatalához 314 db ablakiüveg szükséges. A kályhákból 27 db hiányzik, 6 db javításra szorul. Az ajtók zárjai és kilincsei eltűntek.*”¹⁴ A tanügyi felszerelésben és berendezésben mintegy 70%, a gazdasági holt leltárban, járművekben 95%, gazdasági gépekben és eszközökben mintegy 30% kár keletkezett.¹⁵ A legtöbb terményt és anyagkészletet, valamint állatot katonai célra igénybe vették. A főiskola vezetése levéllel fordult Hajdú megye és Debrecen főispánjához, amelyben azt kérték: „*...eszközöljék ki a város katonai parancsnokságánál, hogy a szakoktatást szolgáló ingóságok, valamint a vetések, ültetvények, termények ne legyenek elidegeníthetőek a felelőtlen, s esetleg a vörös hadsereg egyenruháját csak bitorló egyének által.*”¹⁶ Májusban elvitték a főiskola utolsó hat igásszekejét is, lekaszálták a homoki lucernafajta kísérleteket, valamint „*...a mai nap folyamán az egyetlen igáslóunkat világos nappal a nyílt úton kifogták a kocsiából és elvitték, továbbá elvitték minden térítés nélkül 5 db tehenet is.*”¹⁷ – olvasható a levélben.

A debreceni főiskola arról, hogy szervezés alatt áll az agrár egyetem, onnan értesült, hogy értesítést kapott Dr. Doby Géza rektorra történő kinevezéséről. Szóvá tették, hogy a minisztérium a főiskolát nem tájékoztatta az egyetemre vonatkozó tervekről, holott őket is érintik a szervezeti változások.

1945. október elsején alakult meg a Magyar Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kar Debreceni Osztálya.¹⁸ Ennek első osztályelnöke dr. Arany Sándor lett.¹⁹

¹⁴ MNL HBML VIII.13.b 1. cs. 342/1945.

¹⁵ Uo. 210/1945.

¹⁶ Uo. 184/1945.

¹⁷ Uo.

¹⁸ MNL HBML VIII.13.a 1. k. Jegyzőkönyv, 1945. november 9. A 8740/1945. M. E. sz. és az 53.999/1945. F. M. sz. rendelet határozza meg a Debreceni Osztály szervezeti szabályzatát.

¹⁹ Uo. Az 54.714/1945. F. M. sz. rendelet – dr. Arany Sándor megbízólevele. 1923-ban végzett a Műegyetemen vegyészmérnökként. 1932-től a Debreceni Gazdasági Akadémia Kémiai Tanszékének vezetője volt. Többször járt Németországban ösztöndíjjal, ahol a trágyázás és talajjavítás témakörét tanulmányozta. 1946 júniusában eljárás indult ellene (népbírósi perének iratait lásd: MNL HBML XXV.1. 21. d. 475/1946. sz. alatt). 1947. szeptember 17-én a népbíróóság felmentette Arany Sándort az ellene indított néppellenes büntetben.

3. kép. Dr. Arany Sándor.²⁰

A korábban megbízott igazgatóként tevékenykedő Tóth Mihály kifejtette azon véleményét, hogy ez a rendelkezés a minisztérium részéről nem más, mint az itt maradtakkal szemben a legnagyobb bizalmatlanság megnyilvánulása. A tanári kar egyetértett az új osztályelnök kinevezésével, ahogy mondták: „magasabb képzettségű személynek kell ellátni ezt a feladatot”. Ettől kezdve a Debreceni Osztályon megindult egyfajta ellenségeskedés, engedetlenség a korábbi megbízott igazgató vezetésével. 1946 márciusában egy összehangolt támadás indult a kinevezett osztályelnök ellen, a hallgatók, az alkalmazottak és a földhözjuttatottak erőszakkal eltávolították dr. Arany Sándort és néhány vezető beosztású munkatársát.²¹

A Debreceni Osztály úgy látta, hogy minden baj forrása abban keresendő, hogy az agráregyetem átszervezése túlságosan lassan halad, és ez állandó bizonytalan légkört teremt.²² A szakszervezet egy háromtagú bizottságot kért fel az intézet további vezetésére, addig, amíg a vizsgálat megtörténik. Az egyetem rektora a történeteket jogtalanak minősítette,²³ az osztályelnök hivatali teendőinek ellátásával Dr. Máthé Imrét²⁴ bízta meg ideiglenes ügyvivőként. A Debreceni Néplap áprilisi számában méltatlan írás jelent meg az osztály ügyeiről „A volt reakciós vezetők megbénították a pallagi Gazdasági Akadémia munkáját” címmel.

²⁰ TVNT Arany.

²¹ Dr. Arany Sándor osztályelnök mellett dr. Maday Pál osztályelnöki titkárt, Hunyadi Alajos főtanácsost és Ripka Lajos kertészeti igazgatót érintették az események.

²² MNL HBML VIII.13.a 1. k. Jegyzőkönyv, 1946. március 19.

²³ *Uo.* Benne a 393/1946. sz. rektori leirat.

²⁴ Dr. Máthé Imre 1944 áprilisában került a Kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolára, onnan Keszthelyre vezetett az útja. 1945 novemberében helyezték át a Debreceni Osztályhoz.

A volt reakciós vezetők megbénították a pallagi Gazdasági Akadémia munkáját

Miért nem intézkedik a földművelésügyi minisztérium?

A közelmúltban irtunk már arról az ádátlan helyzetről, amely a reakció jóvoltából a pallagi Gazdasági Akadémián uralkodik. A Szakszervezet a napokban vizsgálatot tartott, hogy megszűnjék az a mérhetetlen kárt okozó pangás, ami jelenleg az Akadémián észlelhető.

A Megyei Titkárság és a Nevelők Szakszervezetének vizsgálata megállapította, hogy a jelenlegi ádátlan helyzetért Arany Sándor osztályfőnök; Hunyady Alajos számviteli főtanácsos Rippka Alajos kertészeti igazgató, Sarkadi Keztyős Lajos és Császár Vilmos, az Intézet — volt — vezetői felelősek. A reakciós vezetők az Intézet fiatal demokratikus tanárai, az alisztek és munkások közös akaratával elmozdították helyeikről. Ők ennek ellenére időnként „betárogatnak” az Akadémiára.

A munkásság még a nevezettek távollétékor bevetette tavaly a 200 holdnyi földet. Aranyék csak aratás után jöttek vissza állásaikba, ennek ellenére minden természetben járandóságukat megkapták. A 8—12—24 mázsás gabonát nem önellátásukra fordították. Ugyanakkor a személyzet többi tagja nem részesült ellátásban. De ugyanezek nem részesültek előléptetésben sem, míg

Keztyős Lajos internálása alatt csodálatos módon a VI-ból a IV. fizetési osztályba lépett elő.

A felsorolt vezetők minden vonatkozásban súlyosan antiszociális magatartást tanúsítottak. Császár

Vilmos ezekkel szemben beszédet mondott Szalasi úti gyűlésén, majd Bécobe menekült „a nyilasok elől”. Mindezért most nyilvános rendkívüli főiskolai tanára nevezték ki.

Az ügyhöz tartozik, hogy a földművelésügyi minisztérium vizsgálatot helyezett kilátásba az ügyben és mindaddig jogtalannak minősít minden intézkedést, ami az intézetben napvilágot lát. De a vizsgálat késik a tavasz pedig múlik s a sok ezer palánta kárba vész, a 200 hold felhasználatlan marad. A sok kár okozója Mészáros Oszkár (állítólag Jaross volt államtitkára), aki személyes okból a földművelésügyi minisztérium részéről a vizsgálat megejtését késlelteti.

A dolgozók nem nézhetik tétlenül a nemzet megkárosítását. A kiszállt szakszervezeti bizottság egy háromtagú ideiglenes bizottságra bízta az intézet vezetését a vizsgálat megtörténteig. Ez egyesek rossz szemmel nézik. Ugyanezek bizonyára jó szemmel néznék, ha így télen még nagyobb nyomor várna a magyar dolgozókra, mint amilyen az idén várt.

Ha pedig a vizsgálat végre megérkezik a földművelésügyi minisztériumból, a Szakszervezet is részt vállal a pallagi Gazdasági Akadémia reakciójának felszámolásában.

Ennek mihamarabb meg kellene már történnie!

A HETI ELŐFIZETÉS GAZDASÁGOS: a vasárnapi újságot is a közönségi lap árértékéért kapja. **VEGYEN HETI ELŐFIZETÉSI JEGYET.**

4. kép. Debreceni Néplap.

Az agráregyetem is vizsgálatot folytatott az ügyben. A Debreceni Osztály igencsak sérelmezte, hogy a lefolytatott vizsgálat során készült jegyzőkönyvben az itteni helyzetet

röviden csak így jellemezték: „*ázsiai állapotok uralkodnak*”.²⁵ Több tanszék még mindig betöltetlen volt, az áthelyezéseket nem foganatosították. A harmadéves hallgatók oklevélét nem a szervezeti szabályzatnak megfelelően állították ki: gazdatiszti oklevél helyett okleveles gazda megnevezés szerepelt a diplomán.²⁶

1946 szeptemberében ismét atrocitások történtek az osztály területén, amikor egy alkalmazott több tanár és a kertészeti igazgató ablakát is beverte. Erős volt a gyanú, hogy nem egyéni akciónál van szó, hanem felbújtották a tett elkövetésére. A vizsgálat során kiderült, hogy így tiltakoztak az tangazdaság most kinevezett új vezetője ellen, mert az a múltban nem bánt jól velük.²⁷ Tóth Mihály korábbi megbízott igazgatót áthelyezték, mert őt tették felelőssé az itt történtekért. A vezetés arra a konklúzióra jutott, hogy üzemi bizottság alakításával az ilyen nézeteltérések elsimíthatóak lennének. Ez meg is történt 1946 szeptemberében, ennek tagja lett két tangazdasági alkalmazott, egy kertészeti alkalmazott, egy altiszt és egy tanár.

1945-ben egy FM rendelet²⁸ arra utasította a Mezőgazdaságtudományi Kar osztályait, hogy a tangazdaságokban alakítsanak ki mintagazdaságokat, ahol a helyi viszonyoknak legjobban megfelelő és legtöbb jövedelmet biztosító gazdálkodást reprezentálják a parasztgazdák számára. Az osztály június végén tárgyalta a rendeletet, és nem javasolták ilyen mintagazdaságok létesítését, helyette inkább szaktanácsadással segítenék a gazdák munkáját.

1946 elején S. Szabó Ferenc államtitkár is meglátogatta a Debreceni Osztályt. Megengedhetetlennek nevezte, hogy az osztálytanács ülésein a tanársegédek és a kertészeti felügyelő is részt vesznek. Vizsgáztatást, szigorlatoztatást tanársegéd nem végezhet, ha ilyen mégis előfordul, akkor a vizsgát érvénytelennek fogják tekinteni. Mivel a Debreceni Osztályon nem volt elegendő minősített tanár, ezért előfordult, hogy a Keszthelyi Osztályról kértek fel szigorlatoztató tanárt. Összességében a Debreceni Osztály szerette volna elérni, hogy nagyobb autonómiát kapjon, kari hatáskörrel működhessen, továbbá minősítsék át az akadémiai és mezőgazdasági főiskolai tanárokat egyetemi tanárokká. Anomáliát jelentett az is, hogy míg a Mezőgazdaságtudományi Kar vidéki osztályain még mindig a mezőgazdasági főiskolák tanulmányi szabályzata volt érvényben, addig a Pesti Osztály a műegyetem szabályzata alapján működött. Debrecenben az alábbi tanszékeken folyt a munka:

1. Általános és Különleges Növénytermesztési Tanszék
2. Állattenyésztési Tanszék
3. Takarmányozástani és Tejgazdaságtani Tanszék
4. Mezőgazdasági Üzemtani Tanszék
5. Mezőgazdasági Számtartástani Tanszék

²⁵ MNL HBML VIII.13.a 1. k. Jegyzőkönyv, 1947. január 10. 1946. szeptember 11-én Lengyel Géza professzor folytatta le a vizsgálatot. Az osztályülés 1947. január 10-én tárgyalta a vizsgálat eredményéről szóló jelentést.

²⁶ Az itteni vezetők úgy ítélték meg, hogy egyébként az akkori viszonyok között használhatatlan és értéktelen diplomát kaptak volna.

²⁷ 1943-ban állítólag azt mondta, hogy akinek nem elég a fejadag, másszon fel az eperfára vagy menjen legelni a Hortobágyra.

²⁸ MNL HBML VIII.13.b 1. cs. 222/1945.

6. Állatbonc- és Élettani Tanszék
7. Mezőgazdasági Növénytani Tanszék és Botanikus Kert
8. Növényélet- és Növénykórtani Tanszék
9. Mezőgazdasági Kémiai Tanszék
10. Mezőgazdasági Kémiai Ipari Tanszék
11. Mezőgazdasági Géptani Tanszék
12. Kultúrtechnikai Tanszék
13. Közgazdasági Tanszék
14. Magán és Kereskedelmi Jogi Tanszék
15. Gazdasági Gyakorlati Tanszék

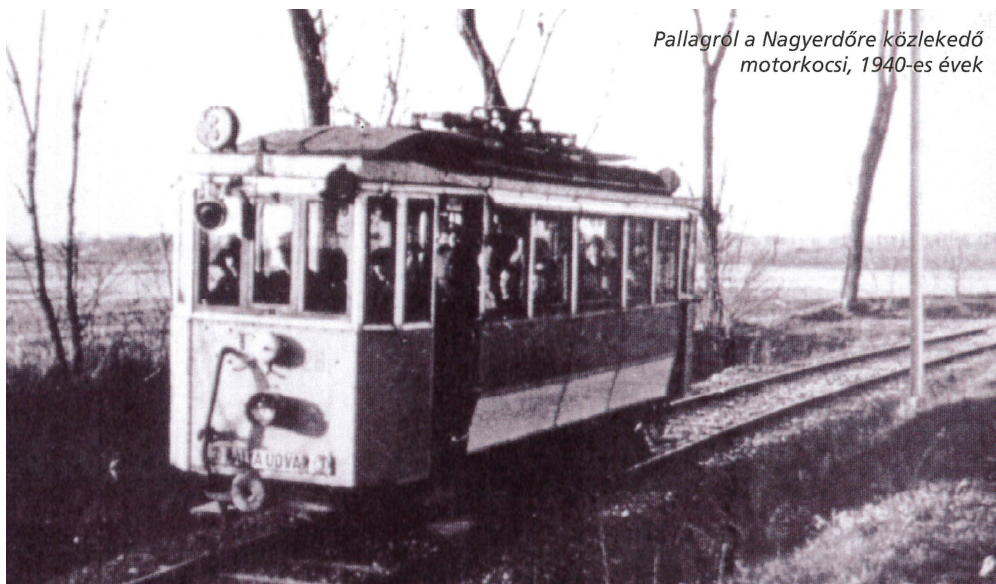
Felvetették egy Agrármeteorológiai Intézet létesítésének a fontosságát is, hiszen minden függ közvetve vagy közvetlenül az éghajlattól és a mikroklímától. A termelékenységet növelni lehetne, ha mindenhová az éghajlatnak megfelelő növényeket ültetnének. Végül 1948 októberében fogadták el a tervet, és kezdték meg az Agrometeorológiai Tanszék szervezését. Ennek első vezetője dr. Berényi Dénes lett. A Debreceni Osztály hallgatói emellett gazdaságtörténet, meteorológia, örökléstan, közigazgatási jog, méhészet és selyemhernyó-tenyésztés, baromfitenyésztés, halgazdaság, piackutatás, üzemi tanácsadás, népies mezőgazdaság oktatása, öntözéses gazdálkodás és a mezőgazdasági fejlesztés különleges kérdései tárgyakból is hallgattak órákat.

A növénytermesztés és állattenyésztés területén speciális feladatokat szántak a Debreceni Osztálynak. A földrajzi környezetéből adódott a sziki műveléssel és öntözéses gazdálkodással kapcsolatos kísérletek folytatása. A Debreceni Osztály saját bevételei a tanügyi díjakból, gazdasági és kertészeti bevételekből, a kollégiumi díjakból és bérszántások bevételeiből tevődött össze. Kezdetben ezt helyben felhasználhatták, majd 1948-tól ezt az összeget befizették egy központi számlára,²⁹ tovább szűkítve ezzel az intézmény pénzügyi mozgásterét. Mivel súlyos anyagi gondokkal küzdöttek, felmerült a 370 g platinakészlet egy részének eladása, és a pénzből állatok és felszerelés beszerzése, de ehhez az egyetem vezetése nem járult hozzá. Kis lélegzethez jutottak, amikor a tangazdaság végre felmentést kapott a beszolgáltatások teljesítése alól.³⁰

A főiskola számára megoldhatatlan problémát jelentett a rossz közlekedés is. A várostól 8 km-re fekvő Pallag csak egy tanya, a civilizációtól távol eső terület lett, miután megszűnt a korábbi villamasközlekedés. Kezdetben egy lovas szekérral oldották meg a Debrecenbe történő ki- és bejárást, ami naponta háromszor közlekedett. Akik nem fértek fel a fogatra, azok kénytelenek voltak gyalogosan megtenni a 8 km-es távolságot. 1946. szeptember elejétől a Debreceni Helyiérdekű Vasút motorjáratot indított napi három vonattal. Novembertől szénhiány miatt ez is megszűnt. A végleges megoldást az 1947. május végétől újra induló villamasközlekedés jelentette.

²⁹ MNL HBML VIII.13.a 2. k. Jegyzőkönyv, 1948. szeptember 7.

³⁰ *Uo.* 1. k. Jegyzőkönyv, 1946. július 10. A 132.200/1946. F. M. sz. rendelet értelmében a tangazdaságoknak semminemű beszolgáltatást nem kell teljesíteniük.

Pallagról a Nagyerdőre közlekedő
motorkocsi, 1940-es évek

5. kép. Villamos.³¹

Ha a Debreceni Osztály Tangazdaságának helyzetét vizsgáljuk, az sem volt rózsásnak mondható. 1945 tavaszán a debreceni lapokban megjelent a Földigénylő Bizottság közleménye, amely a földigénylőket Pallagra hívta. Annyit sikerült a tangazdaság vezetőinek elérni, hogy csak a bérleti szerződés révén birtokolt közel 200 hold földterület került kiosztásra. Az akkori vezetés beadványt intézett a városi Földigénylő Bizottsághoz, amelyben az elvett területek helyett kárpótlásul 200 hold erdőt kérnek a szomszédos Nagyerdőből. A Földigénylő Bizottság a főiskola megmaradt 400 holdját is ki akarta osztani, de mivel itt akkor már folyt az oktatás, így ezt sikerült elkerülni.³² Bár „teljes mértékben át vannak hatva a nagybirtok rendszer megszüntetéséről szóló törvény népi értékeket szolgáló szociális szellemétől”, de a tangazdaságnak már nincsenek nélkülözhető területei. Ezen kívül át kellett adniuk a feleslegessé vált gépeket és eszközöket is a földhözjuttatottaknak. Felhívták a gazdák figyelmét, hogy ezek a gépek egyes üzemekben nem használhatóak gazdaságosan, ezért alakítsanak földműves szövetkezetet.³³ A kisgazdák a tangazdaság gépeit és eszközeit bérbe is vehették. 1946-ban a Dohánytermelési Kísérleti Intézet számára kellett átengedniük közel 45 hold területet.³⁴ Szerintük lehetetlen helyzet jött létre azzal, hogy a tangazdaság közepén egy másik gazdaság alakult. Ha a Debreceni Osztály fejlődni akart, az egyedüli terjeszkedési lehetősége a Dohánytermelési Kísérleti Intézet területe lett volna. Azt szerették volna, ha az intézet beolvad az agráregyetembe, és annak Növénytermesztési Tanszékén folytatják tovább a dohánytermelési kísérleteket. Ez valósult meg 1948 végén. A szántók mellett a legelők nagysága a korábbi 69 holdról 12 holdra csökkent. Megmaradt a 22 holdas kertészet, a 9 hold szőlő és 1-1

³¹ <http://villamosok.hu/nza/debrecen/> (Utolsó letöltés: 2016. 09. 20.)

³² A 600/1945. M. E. sz. rendelet 16. §-a alapján az oktatási célt szolgáló földterületet nem lehetett kiosztani.

³³ MNL HBML VIII.13.d 2. cs. Jegyzőkönyv, 1946. június 3.

³⁴ MNL HBML VIII.13.a 1. k. Jegyzőkönyv, 1946. december 4.

hold erdő és nádas terület. Az állatállomány változása még drasztikusabb volt. 1944-ben még 154 állattal rendelkeztek, 1945 elejére 2 bivalyra és 2 ökörre redukálódott ez a szám.

1946-ban vette át a tangazdaság vezetését dr. Kuty László mezőgazdasági főiskolai tanár a korábbi vezetőtől, Tóth Mihálytól.³⁵ Az átadás nem ment zökkenőmentesen, emiatt még General Miklós gazdasági hivatali igazgató is leutazott Debrecenbe, hogy a miniszteri rendeletnek érvényt szerezzen. „*Tóthnak nincs joga az alkalmazottak szociális ügyeinek képviselését ellátni, és mint ilyen, hangulatot kelteni. Csak arra szolgál, hogy a felettes hatóságokba vetett bizalmat lerombolja és a tömeghangulatot egyéni érdekek szolgálatába állítsa*” – jelentette ki.³⁶ Kuty László szerint a tangazdaság nagyon leromlott állapotban volt még 1947 elején is,³⁷ a földek kizsigereltek, kevés a művelésükhöz szükséges erő. Példaként említette, hogy míg a burgonya termésátlaga 1942-ben még 104 q volt, addig 1946-ban 25 q, 1947-ben is csak 43 q.

A szántóterület 35%-án kenyérgabonát kellett termesztetni, egy miniszteri rendelet értelmében. Ez jelen esetben 100 holdas területet jelentett. Korábban – amikor még nagyobb volt a gazdaság területe (1945 előtt 500 holdon gazdálkodtak) – akkor sem termeltek 60 holdnál nagyobb területen gabonát, mert ez a földet nagyon kizsigerelte. Korábban főként takarmányt és abrakot termesztettek az állatállomány számára. Most takarmányozás szempontjából sem volt rózsás a helyzet, mert széna nincs, csak rossz minőségű kukoricaszár és tavaszi szalma. Abraknak az állatok csöves kukoricát és olajpogácsát kaptak.³⁸ Ha az államnak a magas kenyérgabona-termelés az érdeke, akkor át kell szervezni a tangazdaságot, és csak növénytermesztéssel foglalkozni. Az állattenyésztést le kell építeni, és a földeken csillagfürt zöldtrágyázással kell kiváltani az állati trágyát.

A tangazdaságon belül a kísérleti tér még mostohább elbánásban részesült. Itt a földterület jelentős része nem volt megművelve, holott ez a terület szolgálta volna az oktatás és bemutatás célját.

1946 novemberében érkezett a hír, hogy a Martonvásári Tangazdaság átadna 40-50 db borzderes szarvasmarhát és 10 db mangalica anyakocát, valamint 20-30 db birkát.³⁹ Nagyon örültek, mert így végre megfelelő állatállományhoz juthattak, amely az itteni mostoha viszonyokat jobban tűrte. Egyedül a birkákra nem tartottak igényt, mivel ilyen kis létszám mellett nem lett volna kifizetődő a tartásuk. Ezek mellé vásároltak 1948-ban még 3 borzderes szarvasmarhát, 2 magyar fajtájú ökröt, 2 nóniusz igáskancát és egy mangalica kant. 1949 elején a tangazdaság oktató méhészeti felszerelést és 100 méhcsaládot kapott. Az 1949-es üzemtervben célként az állatállomány növelését, tenyészállatnevelést, a takarmánytermesztés fokozását, továbbá a burgonya- és dohánytermesztés fokozottabb felkarolását nevezték meg.⁴⁰

³⁵ Tóth Mihály 1943. június 9-én Kolozsvárról áthelyezéssel került a Debreceni Gazdasági Akadémiához. Itt a Gyakorlati Tanszék vezetésével bízták meg. 1945. december 31-én nevezték ki a mezőgazdasági főiskola nyilvános rendkívüli tanárának. Ő volt a Debreceni Mezőgazdasági Főiskola első megbízott igazgatója.

³⁶ MNL HBML VIII.13.d 1. k. Tangazdasági Bizottsági Jegyzőkönyv, 1946. szeptember 25.

³⁷ *Uo.* Tangazdasági Bizottsági Jegyzőkönyv, 1947. január 17.

³⁸ *Uo.*

³⁹ MNL HBML VIII.13.d 1. k. Tangazdasági Bizottsági Jegyzőkönyv, 1946. november 4.

⁴⁰ MNL HBML VIII.13.d 2. cs. 1077/1949. Tangazdaság üzemterve.

A kertészet állapota még ennél is rosszabb és elhanyagoltabb volt, ahogyan Cserei Lajos kertészeti vezető beszámolójából kitűnt.⁴¹ Ő 1946 májusában vette át a kertészetet, amelynek nagysága 22 holdat tett ki. A terület mintegy kéthektáros része volt gyümölcsös, különböző korú gyümölcsfával beültetve. Az összesen 1775 gyümölcsfa nagy része beteg volt és kártevőktől szenvedett. (Főleg alma, emellett még nagyobb számban körte, szilva és dió). A kertészet átszervezése során a célkitűzéseik: egy kisebb területen magasabb belterjességű gyümölcsös létesítése, főleg alma és körte fajtákkal; egy nagyobb területen közepes belterjességű kereskedelmi gyümölcsös és egy gazdasági gyümölcsös létesítése mindenféle gyümölccsel. A régi fák kivágása fokozatosan történhet meg, mivel a fenti terv megvalósításához évekre lesz szükség. Szőlőt két holdon termesztettek, az egyiket borszőlőt a másikon csemegeszőlőt. Feladatként foglalmazták meg a hiányzó tőkék pótlását és a termőterületet nagyságának a növelését, mert csak így válhat lehetségessé a borászat gyakorlati oktatása. 1947 októberére már hat hektáron foglalkoztak szőlőtermeléssel, és Kecskemérről rendeltek olaszrizling szőlőduványokat.⁴² 1949-ben már 6948 szőlőtökével rendelkezett a gazdaság.⁴³ A zöldségtermelés 1946-ban még külterjes, a megfelelő felszerelés hiánya miatt. 1947 végére itt is javult a helyzet, mert megjavították az öntözőberendezést (Keglevits-féle öntözőberendezés), és a növényházat is rendbe hozták. Az agráregyetem a Debreceni Osztályt bízta meg 1946-ban a Bolza Pál féle Szarvasi Botanikus Kert átvételével és gondozásával. 1948. december 15-től a Szarvasi Botanikus Kert kezelési joga az agráregyetem Kert- és Szőlőgazdaságtudományi Karához került át.⁴⁴

Az osztály gazdálkodása fennállásának négy éve alatt folyamatosan deficites volt. Ők ezt azzal magyarázták, hogy a tangazdaság 240 hold területe kicsi a többi osztály tangazdaságához viszonyítva. Ugyanis itt a földreform során a várostól bérlet gyanánt kapott 200 hold földet kiosztották, míg a többi osztály földterülete még nőtt is a földbirtokreform során. A tangazdaság mellett kísérleti tér, kertészet, baromfitelep, méhészet és selyemhernyótelep működött.⁴⁵

A kollégium felszerelése is komoly háborús károkat szenvedett. Szerették volna elérni, hogy Óvár visszaadja a korábban oda szállított, és ott maradt kollégiumi bútorokat és felszereléseket. A debreceniek hiába tiltakoztak, hogy a hallgatók szalmazsákokon fekszenek, nincsenek bútorok, a felszerelést – ágyneműt, tányért, evőeszközöket – magukkal kell hozniuk a beköltözés alkalmával. Az Óvári Osztály elérte, hogy végleges használatra ők kapják meg a kollégiumi felszerelést, a debreceniek pedig egy jelképes összeghez jutottak, amiből pótolhatták a hiányokat. Nem volt megoldva a kollégium fűtése sem; 1947 elején azért halasztották el a félév kezdetét, mert a vízvezetékek elfagytak, és javítani kellett őket. A hallgatóktól világítási és fűtési hozzájárulás címén díjat szedtek, ezen kívül a menza működéséhez természetbeni hozzájárulást kértek (havonta 1 kg zsír vagy 1,5 l olaj, 5 kg liszt).

1946 novemberétől a hallgatók és a személyzet orvosi ellátása oldódott meg, mivel hetente kétszer 2 órás rendelést tartottak Pallagon. Az 1946/47. tanévtől a Mezőgazda-

⁴¹ MNL HBML VIII.13.d 1. k. Tangazdasági Bizottsági Jegyzőkönyv, 1946. november 4.

⁴² *Uo.* Tangazdasági Bizottsági Jegyzőkönyv, 1947. október 10.

⁴³ MNL HBML VIII.13.d 2. cs. Kertészet 1949. évi üzemterve

⁴⁴ MNL HBML VIII.13.a 2. k. Jegyzőkönyv, 1948. december 15.

⁴⁵ *Uo.* Jegyzőkönyv, 1947. szeptember 15.

sági Kar Debreceni Osztályának hallgatói diákjóléti szempontból a Debreceni Tudományegyetem Diákjóléti Hivatalának hatáskörébe tartoztak. A Diákjóléti Bizottságba egy tanárt és egy hallgatót delegálhattak. 1948 elején a Pallag-pusztai Kollégium csatlakozott a Magyar Kollégiumi Egyesülethez. A miniszter ekkor még magyarázatot kért, de szeptemberben már ő az, aki átadta a népi kollégium kezelésébe a diákokthon helyiségeit és felszerelési tárgyait.⁴⁶ A menzát is ők üzemeltethették, ahol most már nemcsak a kollégisták étkezhetnek. Ezzel egy időre megoldódott a városból kijáró hallgatók és tanárok problémája, akik eddig kénytelenek voltak ebédidőben visszautazni a városba.⁴⁷ A korábban vázolt közlekedési viszonyok mellett ez igen sok nehézséget jelentett számukra. 1948 májusában kaptak egy rádiót, amit végül az ifjúsági menza éttermében helyeztek el, hogy a hallgatók hallgathassák a falurádiót, és tanuljanak belőle.⁴⁸ 1948 júniusában megalakult a MEFESZ helyi csoportja is.

A beiratkozott hallgatók létszáma általában 160 és 260 fő között mozgott. A hallgatók heti óraterhelése az alábbiak szerint alakult:

I. évfolyam	I. félév	23 elméleti óra	13 gyakorlati óra
	II. félév	20 elméleti óra	15 gyakorlati óra
II. évfolyam	I. félév	25 elméleti óra	8 gyakorlati óra
	II. félév	24 elméleti óra	12 gyakorlati óra
III. évfolyam	I. félév	26 elméleti óra	11 gyakorlati óra
	II. félév	n. a.	n. a.
IV. évfolyam	I. félév	28 elméleti óra	16 gyakorlati óra
	II. félév	n. a.	n. a.

Az első szigorlat tárgyai kémia, növénytan, állattan és társadalomtörténet voltak. A második szigorlaton biológiából, talajtanból, közgazdaságtanból és géptanból szerzett ismeretekről kellett számot adni.⁴⁹ Az első és második évfolyam hallgatói már az új (egyetemi) tanulmányi rend szerint tanultak, míg a felsőbb évesekre még a főiskolai tanrend vonatkozott. Az új szabályzat szerint a hallgatók III. évfolyamon szakosodhattak állattenyésztési és növénytermesztési szakokra. 1948 végén a MEFESZ Debreceni Csoport Mezőgazdász Köre beadványt intézett az osztály vezetéséhez, amelyben a laza tanfegyelmet bírálták. Azt kérték, hogy az oktatók vegyék szigorúbban a tanulmányi szabályzat követelményeit, s aki nem tartja be, annak a hallgatónak érvénytelenítsék a félévét. A tanári kar természetesen örült, hogy az ifjúság az egyetemi tanulmányokat kezdte komolyan venni.

Az első támadás akkor érte a vidéki osztályokat, amikor az agrárregyetem rektora memorandumot küldött az új földművelésügyi miniszternek a Mezőgazdaságtudományi Kar dékánjának tudta nélkül. Egy ellenmemorandumban kinyilvánították, hogy soha ilyen nagy szükség nem volt még a vidéki osztályokra, mint a földreform idején. Igaz, hogy az osztályok egymásközti és a karral történő érintkezése a távolság miatt nehézkes

⁴⁶ MNL HBML VIII.13.a 2. k. Jegyzőkönyv, 1948. szeptember 7.

⁴⁷ Uo. Jegyzőkönyv, 1949. március 10.

⁴⁸ Uo. Jegyzőkönyv, 1948. június 17.

⁴⁹ Uo. Jegyzőkönyv, 1948. szeptember 7.

volt. Tisztában voltak azzal is, hogy a tanszékek vezetői még mindig nincsenek kinevezve, de ez orvosolható lenne azzal, ha a vidéki osztályok kari hatáskört kaphatnának. Felmerült esti tanfolyamok szervezésének a kérdése is. A Debreceni Osztály vonatkozásában az agráregyetem városon kívüli fekvése, a rossz közlekedési viszonyok, a kollégium és menza nem megfelelő viszonyai miatt ez nem volt kivitelezhető.

Debreceni osztályelnökök: Az 1946/47. tanévben nem volt választott elnöke a Debreceni Osztálynak, egy megbízott adminisztrátor látta el a hivatali teendőket dr. Tamás Ferenc⁵⁰ főiskolai nyilvános rendkívüli tanár személyében. Az 1947/48. tanévre dr. di Gleria János⁵¹ egyetemi nyilvános rendes tanárt választották meg.

6. kép. Dr. Di Gleria János.⁵²

1948/49. tanév választott osztályelnöke Svastits Géza⁵³ egyetemi nyilvános rendes tanár lett.

⁵⁰ Dr. Tamás Ferencet 1946 februárjában helyezték át Keszthelyről Debrecenbe. Közgazdaságtant, statisztikát, társadalomtörténetet oktatott.

⁵¹ Dr. di Gleria János kísérletügyi főigazgató helyettes tanári minőségben került a Debreceni Osztályhoz 1946 októberében. Kezdetben a Talajtani Tanszéken tanított, majd 1947 februárjában nevezték ki a Kémiai Tanszék vezetőjének egyetemi nyilvános rendes tanárként.

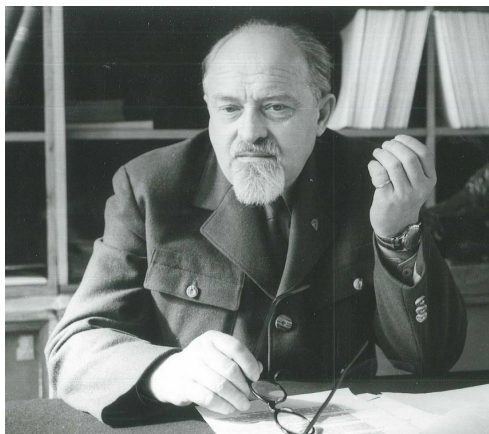
⁵² <http://szombathelypont.hu/latnivalok/nevezetes-polgarok/di-gleria-janos.3771/> (Utolsó letöltés: 2016. 09. 20.)

⁵³ Dr. Svastits Géza okleveles építészmérnök 1947 februárjában kapta meg kinevezését a Debreceni Osztályhoz a Kultúrtechnikai Tanszék egyetemi nyilvános rendes tanáraként. Korábban Keszthelyen építészként tevékenykedett, majd 1931-től a Keszthelyi Gazdasági Akadémia alkalmazásában állt.

7. kép. Svastits Géza.⁵⁴

Az utolsó évben már nem tudtak osztályelnököt választani az egyetemi nyilvános tanárok közül, mert mindösszesen ketten voltak, és ők már betöltötték ezt a tisztséget korábban. Emiatt kivételesen engedélyezték, hogy az osztály élére egyetemi nyilvános rendkívüli tanár kerüljön Anghi Csaba⁵⁵ személyében.

8. kép. Anghi Csaba.⁵⁶

⁵⁴ VMÉL Svastits.

⁵⁵ Dr. Anghi Csaba Geyza a Mosonmagyaróvári Akadémián szerzett gazdasági oklevelet. 1930 és 1947 között a főváros alkalmazásában állt. Először az Állatkert Emlős Osztályának vezetője volt, majd mint közéleti felügyelő dolgozott. 1947 februárjában kapott kinevezést a Debreceni Osztályra, a Különleges Állattenyésztési Tanszékre.

⁵⁶ www.zoobudapest.com/rolunk/hirek/ujra-szakmai-alapokon (Utolsó letöltés: 2016. 09. 20.)

A Debreceni Osztályon 1949 márciusában megalakították az Észak-Tiszántúli Mezőgazdaságtudományi Kutató Munkaközösséget 5 csoporttal.⁵⁷ Feladatuknak az Észak-Tiszántúl, a Nyírség és a Hortobágy mezőgazdasági problémáival való foglalkozást jelölték meg. A munkaközösségek az alábbiak voltak:

1. növénytermesztéstudományi
2. állattenyésztéstudományi
3. gazdaságtudományi
4. talajjavítás- és vízgazdálkodástudományi
5. agrobiológiai

A Hortobágyon öntözéses kísérleteket folytattak, továbbá a homoki talajon fajtaösszehasonlító (dohány, paradicsom, káposzta, burgonya, szója, borsó) kísérleteket végeztek. A Földművelésügyi Minisztérium a Hortobágyon létesítendő két kísérleti öntözőtelep felállításával kapcsolatos kísérletes vizsgálatok elvégzésével bízta meg őket. Az alábbi kérdésekre keresték a válaszokat a kísérletek során:

Milyen az egyes talajok vízvezető és víztartó képessége? Az öntözés hatása a talajok tápanyag gazdálkodására? Milyenek a kilúgozási viszonyok, hogyan lehet védekezni az öntözés okozta tápanyagvesztés ellen? Mennyit kell öntözni az egyes talajokat az optimális viszonyok eléréséhez? Melyik öntözéses eljárás a jó (árasztás, permetezés, barázdas öntözés)? A szikjavító eljárások hogyan befolyásolják a talaj tápanyag-gazdálkodását?⁵⁸

1949. március 17-én rendkívüli osztályülést hívtak össze, mert a minisztériumból rendelet érkezett azzal az utasítással, hogy azt délben bontsák fel. A földművelésügyi miniszter a Debreceni, Keszthelyi és Mosonmagyaróvári Osztályok működését 1949. március 17-én 12 órakor beszüntette.⁵⁹ A Budapesti Osztály tovább működhetett. Az intézkedést azzal indokolták, hogy a vidéki osztályokon viszonylag kevés a hallgató, így a nagy költséggel fenntartott osztályok működése nem gazdaságos. A professzorok és alkalmazottak új beosztásáról, továbbá a gazdasági ügyek rendezéséről a későbbiekben történt intézkedés. A rendelet értelmében a tanszékek továbbfolytatták a megkezdett tudományos munkát. A hallgatókat Budapestre irányították át.

Úgy tűnt, hogy Debrecenben hosszú idő után megszűnik a mezőgazdasági képzés. Szerencsére ez a pauza nem tartott sokáig, mert 1953-ban már más helyen és más feltételek mellett újraszervezték a mezőgazdasági felsőoktatást.

⁵⁷ MNL HBML VIII.13.f 1. k. Jegyzőkönyv, 1949. március 30.

⁵⁸ *Ua.* Jegyzőkönyv, 1949. március 31.

⁵⁹ MNL HBML VIII.13.a 2. k. Jegyzőkönyv, 1949. március 17. Az FM 55.555/1949. sz. rendeletének végrehajtásáról szól a leirat.

Források

- MNL HBML Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
- VIII.13.a Magyar Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Kara Debreceni Osztálya iratai. Tantestületi iratok.
- VIII.13.b Magyar Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Kara Debreceni Osztálya iratai. Dékáni Hivatal iratai.
- VIII.13.d Magyar Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Kara Debreceni Osztálya iratai. A Tangazdaság iratai.
- VIII.13.f Magyar Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Kara Debreceni Osztálya iratai. Az Észak-Tiszántúli Mezőgazdaságtudományi Kutató Munkaközösség iratai.
- XXV.1. A Debreceni Népbíróság iratai.

Szakirodalom

- Dr. Fürjné 2008. 140 éves a debreceni gazdasági és agrár-felsőoktatás. 1868–2008. Szerk.: Dr. Fürjné Rádi Katalin. Debrecen, 1998.
http://portal.agr.unideb.hu/media/140_eves_878.pdf
(Utolsó letöltés: 2016. 09. 20.)
- TVNT Arany. Dr. Arany Sándor [szócikk]. In: Példaképeink, a Talajtan, a Mezőgazdasági Vízgazdálkodás, és a NövényTermesztés tan tudományterületein maradandót alkotott magyar Professzorok Arcképcsarnoka. Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományi Kutatóközpont Talajtani és Agrokémiai Intézet. Bp., 2015.
<http://mta-taki.hu/hu/keptar/tvnt-professzori-arckepcsarnok>
(tvnt_professzori_arckepcsarnok.pdf)
(Utolsó letöltés: 2016. 09. 20.)
- VMÉL Svastits. Svastits Géza [szócikk]. In: Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon. Főszerk.: Varga Béla. Veszprém, 1998.
<http://www.ekmk.hu/lexikon/talalatok3.php?beture=SVASTITS%20G%C3%A9za>
(Utolsó letöltés: 2016. 09. 20.)

Ágnes Tóth

What do the Archival Sources Tell Us? – The History of the Debrecen Department of Agronomy of The Hungarian Agricultural University (1945–1949)

At the end of 1944, Debrecen became the capital of the country for the second time. The Provisional National Assembly was summoned here, and it established the Provisional National Government. The Provisional National Government's Regulation No. 8740/1945 M.E decided to set up the Hungarian Agricultural University. The university was established in Budapest with four faculties. One of the provincial departments of the Faculty of Agriculture opened in Debrecen on 1 October 1945. The Department of Debrecen faced great difficulties due to serious damages in the appliances as a result of the war. The department was in a constant financial deficit over the four years of its existence. Next to the farm, an experimental field, a horticulture, a poultry farm, an apiary, and a silkworm colony operated. The number of students registered in the department usually ranged from 160 to 260 people.

In the Department of Debrecen, The North of Tiszántúl Agricultural Science Research Community was formed with five groups in March, 1949. The Minister of Agriculture terminated the operation of the departments in Debrecen, Keszthely and Mosonmagyaróvár at 12 o'clock on 17 March 1949. This measure was explained by the fact that the countryside departments had a relatively small number of students, therefore, supporting the operation of the high-cost departments was not economical. After a long time, the agricultural training terminated in Debrecen.

Topor István

Csobán Endre 1929-es angliai útinaplójának részlete

1. kép. Csobán Endréről készült rézkarc 1941-ből. Készítője Szepeffy¹

Bevezetés

Csobán Endre Debrecen néhai főlevéltárosa 1882. december 23-án született sváb ősökkel rendelkező családban. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végzett levéltári kezelői és levéltári fogalmazói szakon. Az egyetem befejezését követően 1909-től 1915-ig a Központi Statisztikai Hivatalnál dolgozott. Az I. világháború alatt a Honvédelmi Minisztériumnál teljesített szolgálatot. Debrecen város főlevéltárosává 1918. december elsejével nevezték ki, melyet 1946. augusztus elsejéig vezetett. Levéltári munkája mellett számos feladatot is ellátott, például igazgatója volt a rövid ideig fennálló városi statisztikai hivatalnak. Ő irányította a város népszámlálási munkálatait, és végezte a szükséges statisztikai feladatokat. Tudományos munkásságát a Levéltári Közleményekben megjelent tanulmányai igazolják.² E tevékenységei mellett szervezője és résztvevője volt a város szellemi életének.

1924-től a város irodalmi életét irányító Csokonai Kör főtitkáraként tevékenykedett. 1928-ban a kör által kiadott *Bokréta* negyedik könyvének verseit ő válogatta össze.³ Szerkesztői tevékenységét bizonyítja a *Csokonai Könyvtár* ötödik számaként megjelent *Új*

¹ MNL HBML XV.22.a 1. d.

² Csobán 1928; Csobán 1936a; Csobán 1936b; Csobán 1936c; Csobán 1938a; Csobán 1938b.

³ Az Oláh Gábor, Gulyás József, Madai Gyula, Gyökössy Endre és Baja Mihály debreceni költők által alapított Bokréta irodalmi társaság első antológiája 1902. március 15-én jelent meg. Költészetfelfogásuk és világképük fundamentuma a népnemzeti iskola megújítása és érvényesítése volt.

Debrecen című antológia, valamint barátjának, a város szellemi organizátorának, a 40 éves tanári jubileumát ünneplő Kardos Albertnek 1927-ben megjelent emlékkönyve. Méltatásában így üdvözlöi a barátot: „Példája arra tanít: szeretni kell az irodalmat, az erkölcsöt, a hazát, hogy úgy tudja valaki írni róluk, mint Kardos Albert.” 1930-ban alakult meg a Tiszántúli Szépművészeti Céh elnevezésű irodalmi társaság, amelynek előbb ügyvezető elnöke, majd dr. Baltazár Dezső püspök halála után (1936) annak vezetője lett.⁴ Dr. Csűrös Ferencsel együtt főszerkesztője volt a *Magyar városok fejlődése* sorozat *Debrecen szabad királyi város* című kötetének, amely 1931-ben jelent meg. Nemcsak főszerkesztője, de szerzője is a monográfiának, hiszen ő jegyzi a kötet 2. fejezetét, amely a város történetét mutatja be 1693–1848 között. E fejezet kéziratát az MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltárának Csobán iratgyűjteménye őrzi.⁵ Csobán Endre írta az első tanulmányt Oláh Gábor írásművészetéről. A tanulmány 1928-ban a Csokonai Kör kiadásában megjelent *Oláh Gábor válogatott költeményei* című kötet bevezetőjeként látott napvilágot.⁶ A kötet a Csokonai Kör által indított *Csokonai Könyvtár* első darabja.

Csobán Endre alapítója, titkára és örökös díszköltője volt a Debreceni Bölcs Férfiak Sörtársaságának. Ő szerkesztette a *Sörkrónika és sörtörténelmi arcképcsarnok* címmel 1928-ban megjelent kiadványt. A sörtársaság tagságát a város szellemi életének legjelesebb személyiségei alkották, többek között Ady Lajos, Csűrös Ferenc, Ecsedi István, Dóczi Imre, Kardos Albert, Baja Mihály, Szávay Gyula és Pap Károly, de a sorai között tudhatta „*Jubász Gyula tiszaparti lantost és Móra Ferencet, a szegedi kéirendeltség vezetőjét*” is.⁷ Alapítója volt az Angol Királynő szálloda különtermében 1932. június 18-án megalakult, Alessandro Monti⁸ ezredestől elnevezett Monti Körnek is. A közgyűlési jegyzőkönyvek tanúsága szerint Csobán Endrét „*egyhangú lelkesedéssel*” választották meg a kör elnökévé.⁹ A kör célját az alapszabályzat a következőképpen határozta meg: „*a magyar-olasz kulturális és társadalmi kapcsolatok fejlesztése, a magyar-olasz barátság ápolása*”. Ezzel, a budapesti Korvin Mátyás Magyar-Olasz Egyesület után, megszületett az első vidéki olaszbarát egyesület.¹⁰

A sokoldalú ember és tudós jellemének leglényegesebb vonásait a debreceni költő, Oláh Gábor rajzolta meg naplójában: „*Van nekem egy figurás barátom, úgy hívják: Csobán Endre. Városi főlevéltáros. Több gyermek apja, titokban költő. Nagyon jószívű fiú volt már egyetemi hallgató korában is. Kukorica Jancsinak hívtam. Utánam ő lett a Beöthy-jegyzetek kiadója. Olyan ezermesterféle típus. Egyik szenvedélye a statisztika, másik a kulturális mozgalmak irányítása. Mindent magára vállal, de nem mindent végez be. Van egy remek tulajdonsága, amit igazán becsülök benne: mindenkivel jól igyekeznek tenni. Nincs olyan hozzá bírálatra küldött kézirat, amit el nem*

⁴ Tokody 1986. 337–348.

⁵ MNL HBML XV.22.a 1. d.

⁶ Oláh Gábor Csobán munkájáról így írt naplójában: „*Meg kell adni, Csobán igen szépen írt rólam. Ez az első komoly méltatása írói munkásságom 1/5-ének. [...] Nem hiszem, hogy volna ma két ember Magyarországon, aki elhinne rólam azt, amit magam gondolok, s amit Csobán cikke nagyjából érint. De nem baj. Lassan és mélyen hatok; nagy idők várnak még réám.*” Oláh 2002. 382.

⁷ A Debreceni Bölcs Férfiak Sörtársaságának iratai Csobán Endre hagyatékában találhatóak. MNL HBML XV.22.a 1. d.

⁸ Alessandro Monti báró, ezredes 1849 májusában érkezett Debrecenbe. Kossuth Lajos kormányzóelnök a szervezés alatt álló olasz légió parancsnokává nevezte ki. Monti ezredes és a parancsnoksága alá rendelt mintegy 1100 főnyi légió hősiessé küzdötté végig a szabadságharcot.

⁹ MNL HBML XV.22.d 1. d. Alapszabályok, beszámolók, határozatok, jegyzőkönyvek 1932–1943. 54., 70.

¹⁰ A Monti Kör történetéről ld. Pete 2001. 109–117.

olvasna és nem értékelné; nincs olyan kérő szája, amelyiken mézes madzsgot ne búzna át, nincsen olyan kinyújtott kéz, amelyikbe pár fillért ne dobna. Ez a derék fiú velem is sok jót tett, mióta lefelé ballagok a hegyről. A Daán Ilona-pörben mellém szegődött, összekötő tiszt volt közöttem és ügyfelem között. Önzetlenül próbálta a közvéleményt irántam kedvezőbbre hangolni. Viszont a betegségem alatt nem fordulhattam olyan kéréssel hozzá, amit, ha tudott, ne teljesített volna. Először csodálkoztam rajta, aztán megszerettem, aztán kibaszáltam.”¹¹

A Csobánról adott jellemzést naplójának egy másik részében a következővel egészítette ki: „Ez a Csobán minden lében fakanál, mindent magára vállal, mindent újjá akar alakítani, mindenben tótumfac akar lenni, mindenütt vezérkedni szeretne, népszerű híres ember szeretne lenni, hogy minden nap 3-szor hozzáák az újságok nagy nevét. Nagyon jószívű ember, minden hozzá fordulón segítene, ha tudna, de sokon segít is. Soba nem felejttem el bajaimban, betegségemben nekem tett szolgálatait. Értékes a korba illeszkedni-tudása; minden új gondolatot megért és szárnyakul övezi magára; csak az a baj, hogy mindenütt ő akar vezérként elől repülni és nagy sietségében mégis mindig lemarad. *Fabius cunctator.*”¹²

Csobán Endre útinaplói

A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában őrzött Csobán-hagyatékban három, kisalakú zsebkönyvecske tartalmazza 1929-es nyugat-európai utazása közben készült feljegyzéseit. E három naplóban örökítette meg angliai utazását. Csobán azért utazott Londonba, hogy Nagy-Britannia nemzeti levéltárában, a Public Record Office-ban az oklevelek javításához nélkülözhetetlen korszerű technikákat megismerje és elsajátítsa, hogy aztán itthon is tudják alkalmazni a javításra szoruló oklevelek esetében. Az első notesz 16,5 x 10,5 cm nagyságú, zöldesbarna árnyalatú, vászonkötésű, vonalas füzetecske. Ebbe jegyezte fel az utazásra való készülődés alatt és az 1929. július 27-től augusztus 16-ig vele történt eseményeket. Ennek folytatása a második könyvecske, amely sötétkék vászonborítású, 15,8 x 10 cm nagyságú, 1 cm vastagságú és 1929. augusztus 18-tól szeptember 5-ig tartalmaz bejegyzéseket. A harmadik notesz meglehetősen rossz állapotban maradt meg. A papírkötésű, négyzethalós füzet lapjainak egy része szétesett. Ez az 1929. szeptember 5-e és 8-a közötti bejegyzéseket tartalmazza.

Csobán Endre naplóit fontos kordokumentumoknak tartom: művelődéstörténeti, gazdasági, politikai és irodalmi adalékokkal egyaránt szolgálnak. Másrészt értékesek a személyes történet kutatása-írása és általában a történeti lélektan oldaláról nézve is. A bejegyzésekből a naplóíró belső életének finoman árnyalt képe, a világ dolgai iránt fogékony és azokról elmélkedő ember portréja bontakozik ki.

A következőkben ennek a beszámolónak az első 35 oldalát közlöm betűhíven, a helyesírását és a szövegek tagolását megtartva. A ceruzával írt szöveg néhol olvashatatlan, ezekre zárójelbe tett három pont utal: (...). A kétséges olvasatot zárójelbe tett kérdőjellel jelölöm: (?). A többszöri ismétlődésre tekintettel a naplóíró rövidítéseit dőlt betűvel jelzem, a kiegészítéseket pedig normállal, például: *Public Record Office*, hogy.

¹¹ Oláh 2002. 612–613.

¹² *Uo.* 624. Késlekedő Fabius: Cunctator Quintus Fabius Maximus (Kr. e. 275–203) római diktátor mellékneve.

1.

Angolornági utca 1929 VII. 27 - IX.

Előzmények. 1929. VII. 20. Szombat.

Könyvtáriságot tanulok a város könyvtárisá-
retiben. Davidhagy bair a mesters. Előtanulni
 nyol a londoni Publ. Rec. Office olvasójáró má-
 helyes. Kétféle, mi is járható arány a lán.
Csibit már néha kánnal a modern köny-
vetészet. Kétféle dextrin és keményítő lánja. A cs-
is megismered a csibis enzimáiról. A dextrin
komplex - v. vadgesztettségűtől kénsé. A kem-
nyítő lehet bura, fenyő - v. burgonyakeményítő.
 A kisebb kórtól maguk enzimáiról. Kétféle
 úrszemel kórtól kénsé kénsé kénsé.

Davidh. bair intelligensabb ember, mi is kánnal
 and kénsé. Tárja a régi iratok járításához ka-
sonló cím (avas) papírmagot kell venni. Lehetőleg
 efforsit. De az iratok nem igazán, ha nem efforsit
 a fő, kénsé kénsé. Látszólag dolgozat. A ké-
 kénsémben flute kánnal kénsé a sárga a bura

2. kép. Részlet Csobán Endre naplójából.¹³¹³ MNL HBML XV.22.a 1. d.

Angolországi útam

1929.VII.27-IX.

Előzmények. 1929. VII. 20. szombat

Könyvkötészetet tanulok a város könyvkötészetében. Dávidházy¹⁴ bácsi a mester. Előtanulmányok a londoni Public Record Office¹⁵ oklevéljavító műhelyébe. Hogy aztán mi is javíthassunk a levéltárban.

Csirit már ritkán használ a modern könyvkötészet. Helyette dextrin¹⁶ és keményítő járja. A csiri megmarad a csirizses csizmadiának. A dextrin krumpli v. vadgesztenyelisztből készül. A keményítő lehet búza-, tengeri- v. burgonyakeményítő. A kisebb könyvkötők maguk csinálják. Nagyobb üzemek hordószámra veszik.

Dávidházy bácsi intelligens ember, mint amilyenek látszik. Tudja hogy a régi iratok javításához hasonló színű (avas) papíryananyagot kell venni. Lehetőleg egykorút. De azért őket nem igazítja, ha nem egykorú is. A fő, hogy színben egyezzek. Látszatra dolgoznak. A kollégiumban fekete kávéval festették sárgára és barnára a modern papírt. A Batthyány könyvtárban is dolgozott ilyen munkában.

Nagy intelligenciára vall az a megjegyzése is, hogy a javításra szánt papírt nem szabad ollóval vágni, mert akkor görcsös lesz a ragasztásnál. Szakítani kell vízszintesen, vagyis úgy, hogy az alsó réteg elváljék a felsőtől. Így a ragasztás szinte észrevehetetlenné válik. A szúrásokat kis darabkákkal vagy szalagokkal ragasztjuk be. A kifoldozás után a papírt préselni kell.

Azután bemutatják a különböző (vagy húszféle) gépek működését. Hajtogatató gép, vágó gép, sodronyfűző, fűzetfűző, gömbölyítőgép. Körlemezolló. Bőrhántoló, préselő, perforáló, dobozvarró, sréelő, hajlító, stb. gépek.

Lehetetlen meg nem csodálni a márványozást. Az alapfolyadék karagan moha főzete. Ebbe a folyadékba szórják a festéket, amelyet az ismét rátett ökörepe széljelugraszt. Ebbe az elkészített folyadékba mártják a könyvek szélét, miután ezeket a könyvszéleket először timsós vízzel preparálták.

Az aranyozógépet gázzal fűtik. Így a belékerült aranylemez felmelegszik és jobban ragad a bőrhöz, vászonhoz vagy papírhoz, amire ragasztani akarják. Ezenkívül be is szórják az illető anyagot gyantaporrall is. Tojásfehérje oldatával gyanta nélkül is lehet aranyozni. Régebben vízelésoldattal tették fényessé az aranyat. Most ugyanerre a célra szalmiákot használnak. Ez az aranyozógép is csodálatraméltó szép finom aranybetűket présel a könyvekbe. Kár, hogy az életet nem lehet megaranyozni vele. A vonalzógépek közül magyar ember találmánya a legtökéletesebb. Hinterdorfer Ferencnek hívják a feltalálót.

Bőrfedőlapokon a domborművű betűk hátsó részét fűrészporral és keményítő keverékével töltik ki.

Egy német és magyar könyvet is ad Dávidházy bácsi a könyvkötészetről.

Valutakeresés, házjavítás, nagyerdei séta Cseke Sándorral és más apróbb dolgok veszik el a nap bátralevő részét. Ezek közül csak a valutakeresés tartozik az út előnye közé. A bankoknál nincs font. Amelyikenél van az drága. Amelyik olcsóbban adná, annál sok nincs. Talán éppen ezért olcsó. A

¹⁴ Dávidházy Kálmán nagyhírű debreceni műkönyvkötő mester a Dávidházy-féle Könyvkötészet és Dobozgyár Rt. megalapítója, amely 1926-ig működött. A vállalat fénykorában hetvenhat alkalmazottal dolgozott. A Dávidházy kötésű könyvek szépségük és igényességük miatt az egész országban elismertek voltak. Dávidházy Kálmán Debrecen városának elismert polgára volt, a városi ipartestület elnöki tisztét is betöltötte egy időben. 1939-ben, hetvenhat éves korában hunyt el.

¹⁵ Public Record Office: Nagy-Britannia nemzeti levéltára.

¹⁶ A szénhidrátok csoportjába tartozó és a keményítővel izomer vegyületek gyűjtőneve. Oldata jó ragasztószer, ezért a könyvkötészetben a papír enyvezésére használták.

Hitelbank azt mondja, hogy náluk azért drágább, mert Pestről hozatja. A Nemzeti Bank pedig azért számít fel a magasabb árfolyamon felül még külön jutalékot, mert ő a példaadó pénzüntézet.

1929. VII. 21. vasárnap

Délelőtt lakásnézéssel telik az idő. Nem tudok a saját házamba beköltözni. A javítás belekerülne 5000 pengőbe s még mindig viskóban és alacsonyban laknám (laknék). De nem is lehet költsön útján megszerezni azt az összeget.

Most a legrosszabb a pénzügyi helyzet.

Délben a Bölcs Férjak Sörtársaságában Somogyi Zoltán bácsi szalonناسütésre hív. Ki is megyünk estefelé E. Szabó Zsigáékkaal. Finom fehér szalonnát sütök a két asszony között. Furcsa asszony ez a Darvasné Irénke a Somogyi Zoltán bácsi lánya. Türetelenné teszi a saját életét. Ez azonban nem tartozik az előzmények közé, valamint egyéb részletek sem.

1929. VII. 22. hétfő

A hivatalos munka lefoglal. Az útra nem tudok végezni semmit. Szeretnék Ganz-Danubiust venni. Délután hiába próbálok a találkozást, amit egy hölgygel megbeszéltünk. Felmegyek Greinerhez¹⁷ s gyönyörködöm az antik edényeiben és könyveiben.

Otthon Gyuszit megfürdetem. Leszokott Pesten a rendes napi tisztasági teendőkről. Nagyon félti magát ez a gyerek. Ha ki nem verjük belőle, ezzel teszi magát beteggé.

1929. VII. 23. kedd

Az első fecske. Dóry Ferenc¹⁸ az országos hitelbank aligazgatója ír, hogy néztek utána a családjának. Szóval megjelent a Levéltári Közlemények s benne az ismertetésem a levéltárról. Kár volt annyi családnevet közölni. Nem leszünk képesek kielégíteni a kíváncsi érdeklődőket. Most is már ezzel telt el a fél délelőtt.

A Forgalmi Banknak megadtam a megbízást, hogy állítson ki egy hitellevelet 75 fontról, azaz 2100 p-ről. Csüörtökön lesz kész. 75 fontért 2100 Pengő! Most kezdem becsülni az angol valutát.

A jó öreg Mérő nagy buzgalommal végzi a házjavítás körüli felügyeletet, a telekmegosztás és az új építkezés rajzbeli munkáit. Az egyetlen ember Debrecenben, aki sobasem csalt, sobasem panamázott, hanem mindig becsületesen dolgozott. El kell hinnem, mert ő maga mondja, folyton mondja. Temérdek eset van az életében, amelyből az ő bolond becsületessége kitudnik.

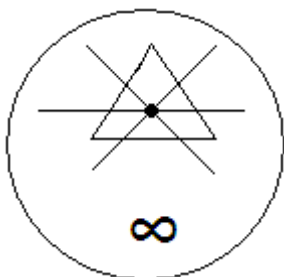
Az olaszok Bika dolgába, úgy látszik, kár volt beavatkozni. De hát az ilyen beavatkozás a m. becsület kérdése. A Bikában többet számítottak nekik a pincérek. Állítólag (...) 1.50-et 0.70 helyett. Közbeléptem Lángnál. A főpincer hozott két számológéddulán egy tényállást. Most már azonban nehéz azt konstatálni mit fogyasztottak és mit fizettek. Ha máskor ilyen dologba keveredek, legelőbb is azt nézem meg, vannak-e a panasznak pontos adatai vagy nincsenek.

A népszövetség pályázatot tűzött ki olyan jelvény tervezésére, amelyet zászlón, címeren, bélyegzőn lehetne használni és kifejezné a Népszövetség eszméjét. Ezer dollár! Jó volna házépítési pótléknak.

¹⁷ Greiner Mihály kereskedelmi iskolai igazgató, műgyűjtő. Az 1928-ban Debrecenben megalakult Rotary Klub egyik alapítója.

¹⁸ Dóry Ferenc (1875–1960) levéltáros, Szekszárdon született földbirtokos családban. Az érettségét követően a Budapesti Tudományegyetem joghallgatója lett, itt szerzett jogi doktorátust, majd levéltári szakvizsgát tett. Előbb az Országos Levéltár díjtalan gyakornoka volt, majd 1912-ben országos allevéltárnok, 1917-ben országos levéltárnok, 1922-ben országos levéltári igazgató lett. 1932–1934 között megbízott főigazgatóként vezette a Magyar Országos Levéltárt. Tudományos érdeklődésének középpontjában elsősorban a magyar jogtörténet, ezen belül a magyar közjog története állt. MNL Dóry.

Mert most már új ház építését batároztam el. A telket kettéválasztom. A régi házat kevés költséggel kijavíttatom és eladom. A tehermentesített telken építek.

Egyenlő jog, jólét, végtelen szeretet

Az asztalos elvégezte a munkát. Hat ajtó javítása, padló körüllécelése stb. Szalay József. Mennyit fog számítani? Azt mondta, hogy meg leszek vele elégedve, majd meglátom. A kőműves munkában van. Ma fogott bele a javításba az ács. Allítólag egy vagy két szarufa kicserélésével a tető rendbe is lesz. Ha azonban a megbontás valami (...) következne be, azaz meggyengülne az egész szerkezet, akkor azt mondtam Mérőnek) inkább hozzá se nyúljanak.

Kevésre haladtak ma a kőművesek a betonozással. Az ács pedig hozzá sem fogott a munkához. Vigyázni kell, hogy több munkaanyagot ne számítsanak. Talán az öreg Vargánét kellene megbízni a számontartással.

Mért tilos, ha igaz? Mért törvényes, ha hazug? Mért kell rejtteni, ami olyan szép? Természetesen szerelemről van szó. S természetesen senkinek semmi köze a további részletekhez.

Gyuszi Hadbázra ment érdeklődni a betöltendő tanítói állás iránt. Megkapta az útastást és ajánló leveleket. Borzasztó, hogy ma mindenhez protekció kell! A tebetség kevésbé fontos. Szerencse, hogy Gy-nek mindkettőből van egy kevés.

Meg kellene rendelni a Daily Mailt – a balesetbiztosítás miatt. Every body i am be hunt! Tout le mond pent ilve attanté! Mindenkit érhet baleset! Legalább kapnának valamit az örököseim, ha a padlásra kerülne a csizmám hirtelen, valami baleset miatt.

A festőknek soha nincs pénzük. Ha van, csak két napig van. Még három napig sem tart mint a csoda. Pálnagy Zsigmond¹⁹ Szombaton újból nálam volt, hogy éppen nincs pénze, vegyem meg egy képét 35 pengőért. Végre kiegyeztünk 15 pengő kölcsönben. A jövő héten visszaadja (illetve most már ezen). Ha nem, meg kell vennem a képet. A múltkor is így vettem Tőle egy Krisztus-fejet (a saját maga szőrös feje után festve).

A lillafüredi kirándulás, amelyre szombaton engem is hívott (de aztán visszaszívott-e), nem jól sikerült vasárnap. Az orvosok csak állandóan dicső viccekkel traktáltak s állandó szarukjárása volt minden idegennel szemben: bargem! („barapd meg a seggem” – rövidítése). Így hát a kirándulást nem sajnálom. Csak azt, hogy Lillafüredet nem láttam.

Az útát több részletben fogom megtenni Londonig. Szombaton, ha lehet, Bécsig. Vasárnap Münchenig vagy Nürnbergig. Hétfőn levéltári nézelődések Münchenben vagy Nürnbergben. Kedden Kölnbe uta-

¹⁹ Pálnagy Zsigmond (1896–1959) hajdúböszörményi festő. Művészete része annak a festészeti hagyománynak, amely Hajdúböszörmény nevét az ország határain túl is ismertté tette. Egy időben műtermet tartott fenn Debrecenben. Ötlete nyomán itt alakul meg 1930-ban a Tiszántúli Szépművészeti Céh, melynek főtitkára lett. Újságcikkeket írt. 1930-tól az ellenzéki Független Kisgazdapárt megyei és hajdúböszörményi városi titkára volt.

szom. Szerdán Ostendébe. Csütörtökön Londonba. De ha Münchenbe és Nürnbergbe is benézek, akkor két nappal később (esetleg hárommal) érek Londonba. Tebát szombaton vagy vasárnap. Mégis csak hosszú az út. Kevés idő marad az angol nyelv gyakorlására. Rövidíteni kellene az időt. München és Nürnberg maradhatnak későbbre. Majd meglátjuk.

1929. VII. 24. szerda

A másik utcában építik a csendőrségi palotát. Kopácsolnak az ácsok. Kellemetlen ez a zaj. Egészen másképp hangzik azoknak az ácsoknak a fejszecsapása, akik az én házamat javítják.

Megjött végre a Levéltári Közlemények régen várt száma. A hátlapján a tartalomjegyzékben többek között: Andreas Csobán: Das Archiv der Kön. Freistadt Debrecen.²⁰ Úgy emlékszem 203–240 oldal.

Ugyanebben a számban van Heeringa, K.²¹ utrechti tartományi levéltár igazgató cikke a holland levéltárakról. Ezzel kezdtem el foglalkozni, de nem sikerült befejezni a diktálást délelőtt egyéb dolgok miatt.

Itthon kellene maradni. Itthon maradna a pénzem, és esetleg építkezni tudnék ősszel. Szóval ki fog tűnni holnap – holnapután, melyik szenvedély erősebb bennem: a vagyonygyűjtő vagy az ismeretgyűjtő. Érdekes különben megfigyelni, hogy mennyire nincs kedvem a készülődéshez. Esetleg holnapután utazom.

S nem csak, hogy nem csomagoltam még semmit, hanem táskát sem vettem. De még azt sem állapítottam meg, hogy ruhából, könyvekből, stb. mit fogok vinni.

Hol a nagy kockás harisnya?

1929. VII. 25.

Mintha végnélküli ökör- és jubnyójakat hajtanának... Állandó kolomphang... Pedig csak a csendőrségi palotán dolgoznak az építő munkások. Úgy látszik, az állványokat viszik feljebb vagy a vastraverzeket ütik helyre. Kellemes hang az építetőnek. A kolomp-hasonlat folytán már nekem sem kellemetlen. Tebát csak hasonlatot kell találni, a kellemetlen is elfogadható lesz.

Nehezen fogok én holnap elutazni. Se táska, se beleváló. Mi az, ami visszatart még most is?

Szemrehányó levelet kaptam ma üti. Hogy várt s hogy én nem mentem. Pedig én ott voltam. Hétfőn is. Szerdán is. Hétfőn pont hatkor jött kifelé a házból ünek az úje. Bement a trafikba. Még onnan el nem ment, nem mebettem. El volt torlaszolva a kulcslyuk. Biztos veszély. Hangokat is ballottam bentről. Szerdán csengettem is többször.

A hitellel még nincsen készen. Majd átküldik.

A fogorvosnál sokan vannak. Otthagynom. Telefonálnak, ha lehet menni.

Dőrynek levelet diktálok. Csánkinak²² levelet diktálok. Ajánlólevél.

A polgármesterhez. Kiutalja az 500 pengő előleget. Felveszem.

²⁰ Csobán Endrének a Levéltári Közlemények 1928. évi 1. számában megjelent *Debrecen sz. kir. város levéltára* című cikke.

²¹ Klaas van Heeringa holland levéltárosnak a Levéltári Közlemények ugyanezen számában (53–65.) megjelent írása *A németalföldi levéltárak* címmel.

²² Csánki Dezső (1857–1933) történész, levéltáros. Füzesgyarmaton született. A Budapesti Tudományegyetemen történelem-földrajz szakos tanári diplomát szerzett, majd ugyanitt doktorált. 1881-ben lett az Országos Levéltár munkatársa, ahol 1919-től a főigazgatói posztot töltötte be. A magyarországi helytörténetírás és a történeti földrajz kiemelkedő művelője. Ő indította el a Levéltári Közlemények című – ma is megjelenő – szakmai folyóiratot, amelynek főszerkesztői feladatait egészen nyugdíjazásáig, 1932-ig látta el. MNL Csánky.

Gyusztit tegnap Vámospércsre küldtem. Valószínűleg megürül egy tanítói állás. De nem biztos, hogy (...). Most azon vagyok, hogy írjak levelet Brucskónak, az igazgatójának. Abhoz meg egy kis nyugalom kellene.

Megjött Mérő. Lediktálom a kérvényt a polgármesterhez a telekvásárlás ügyében. Közben, illetve már előbb telefonáltak a fogorvostól, hogy menjek. A házhoz is le kellene menni Mérővel megnézni, mit csináltak a mesterek. Állítólag az ács is kész lesz ma. A kőművesek azért dolgoztak olyan keveset bétfőn, mert a mester nem adott nekik elég betont. Remélem nem az én károm lesz az idővesztés.

Megyek hát a fogorvoshoz. Mérőt beültetem a Bikába, igyék sört a költségre, míg visszajövök. A fogorvos előszobája tele van. Be egyenesen – kaján és öldöklő pillantások között. A lecsiszolt koronabillenttyűt visszateszji. Aztán várok. Mérő már bányadik pohár sörét ibratja?

Igen. A hitellel megjött. Francia nyelven állítják angol bank számára. A hitellel száma 882. Kelt 1929. júli. 25. Szól 75 fontra, a National Provinciál Bank Limited, Princes Office, London. Kiállító Bank Générale de Credit Hongrois Simen (...) de Debrecen.

Azt mondja a francia szöveg, hogy fizessenek nekem sans vettenne de vos frai (...) költségek nélkül.

A fogorvos azt mondja, hogy szorítsam össze a fogam. Tehát szorítom. Mérő vár.

Nagyon egyszerű ez a hitellel. Semmi pecsét rajta. Csak egyetlen aláírás. Ja, igen, a bélyegző ott van az aláírás mellett.

A koronát tehát visszaigazítottuk. A másik (...) mintát vettünk. Holnap délben lesz kész.

Mérővel vajon mi van? Soká jön ez a villamos! De végre mégis jön. Cammog, mint egy ráérő vén nyugdíjas, akinek mindennél több az ideje.

Hányadik már a pohár? Nulladik. Ez a becsületes Mérő egyetlen pohárral sem ivott meg. Iszonyú a meleg. De bírja a magyar titkárom (...) hazafelé. Tízórai nélkül. Ehesen. Javitott foggal.

1929. VII. 26.

Egész nap lótás-futás, munka, cikkírás. Fogcsináltatás. Nőktől kiadós búcsú. Szép a nő a bucsuzásakor, ahogy fogadott, fölös ruhaneműeket a zongorára rakván. Igaz, pár pillanat múlva azt a keveset is eltávolítottuk, ami még rajta maradt. Szép a nő ruba nélkül, mint a virág. Nem is tudom, miért engedjük felöltözni. Hogy nézne ki, ha egy rózsára flór barisnyát és tavaszi kosztümöt búznánk. A cikket Chyser úr és a Badewelt²³ számára majdnem egészen elkészítettem. A vége (...) maradt.

A fogamra este 10-kor tették fel a koronát. Ez volt eznap tevékenységem koronája, bár ott sok időt elvesztettem. Aztután ki az állomásra. Mérő jó nagy öröme. Erősen kurizál B-nének, aki szintén kijött az autójukon.

Aztán jött még a csomagolás, lefekvés.

Indulás

1929. VII. 27.

Reggel öt-kor nagy égzengés kevés esővel. Van az úgy, hogy nagyon kiabál valaki és keveset dolgozik. Aludni tovább már nem lehetett. Fel tehát kevés alvás után, de mégis fáradság nélkül. Ezt már az út teszi. Már maradnak a gondok. Már azt sem bánom, ha itthon hagyok valamit.

Rövid reggeli. Közben borotválkozás. Minden megy mint a parancsolat. A tegnap rendelt kis taxi 6.40-kor pontosan megjelenik. Tükköl. Most, hogy engem érdekel, nem kellemetlen a hangja. A

²³ Badewelt: Budapest, Prágában és Bécsben megjelenő fürdőket, gyógyhelyeket, szanatóriumokat, panziókat, szállodákat bemutató német nyelvű nemzetközi képes újság; 1923-ig havonta, majd rendszertelenül jelent meg; szerkesztője Koloman Chyzer.

magunk dolga mindennél előbbre való. A magunk tulajdona, ha pocsek is, szép. A magunk gyereke, ha koszos is, kedves. Non det.

Mérő kinn vár az állomáson. Már azt hitte, nem jövök. Dehogy nem jövök én. Megyek én. De pontosan. Időpazarlás nélkül. Két pohár unikumot megiszunk ketten. Szabadkozódik, de csak az illendőség kedvéért.

Szoboszló, Kaba! Valamikor ismerősöket találtam a pályaudvaron, majd minden utamnál. Most nem akad.

Az idő hüvösre vált vagy legalábbis hüvösebbre. Felvehetem a kék ruhát.

Némely asszonyról úgy lerí, hogy nemcsak regényben szereti az erotikát. Minden tagja, minden mozdulata, minden szava férfi vigaszának, férfi eleségnek teremt. Itt a szomszédban egy úri nő. Úgy mozog s a kalauzra is olyan észbontóan mosolyog, hogy a jegy mellett csettenti el a lyukat és csak módjára talál a helyes pontnak. Igaz, hogy a kalauz is jól kidalmahodott csinos legény.

Mennyire más az a másik nő túl rajta, aki éppen most egy kis gyereket vezet erréfelé. A szemében nem élvezetvágy, hanem szeretet. Pedig ez is szép és jóformájú. De persze ez anyja is. A másik csak szép asszony. (Azon kívül zsidó).

1929.VII.27 Debrecen-Budapest

Megérkezés 11.06. Kis taxival a Keletibe, a ruhatarba. Onnan az Országos Levéltárhoz. Döry Ferenc nagyon szívesen fogad. El is telik az idő. Már fél órája beszélgetünk a Döry család geneológiájáról, az oklevéljavításról, stb. Ányos²⁴ nagyon kedves, mint mindig. Csánki nem jár be. Paulinyivel²⁵ most ismerkedtem meg. Átvesszem a legutóbbi cikkem honoráriumát, 115.20. Ebből itt hagyom a külön lenyomatok díját az Egyetemi Nyomda számára. Paulinyi vállalja, hogy közvetíti.

Szabó Istvánhoz²⁶ tértem be legelőször. Illetve ő éppen a folyosón járt, amikor az épületbe beléptem. Most ő a kutató szoba őre. Tegnap jött a kinevezés a IX. fizetési osztályba. Viszont a városi takarékek felmondja a betáblázott kötelezvényt, ha most nem törleszt 500 pengőt. Én is úgy ne járjak az Első Takaréknál!

Most ismerkedtem meg Föglein-na²⁷. Jóképmű ember levéltárosnak. Talán nagyon is. Egészséges, vidám. Most jött szabadságról.

Ilonkát kerestem a Kossuth L. utcán is, az Üllői úton is. Nem találtam. Így is három óra után kerültem ebédhez. A taxi idáig hozott. Hanem az első taxis becsapott, mert a taxi kérés elintézéséig 20% levonandó. Még mindig naiv vagyok. De hát hogy találja ki az ember, ha nem figyelmeztetik rá? Mindenre figyelni kell.

²⁴ Ányos Lajos (1876–1960) levéltáros, a Győr megyei Ásványban született. 1884-ben belépett a bencés rendbe, 1901-ben szentelték pappá. 1909-ig Pannonhalmán működött, de ekkor kilépett a rendből. 1910-ben Budapest székesfőváros levéltárához nevezték ki, 1912-ben pedig az Országos Levéltárba került. Itt dolgozott egészen 1943-ban bekövetkezett nyugalomba vonulásáig. 1936-tól a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének választmányi tagja. Vörös 1961. 271.

²⁵ Paulinyi Oszkár (1899–1982) történész, levéltáros, Garamszegen született. 1923-ban a Magyar Országos Levéltár allelvéltárnoka lett. 1930-tól 1946-ig a bécsi levéltárakhoz kirendelt magyar küldött. Fő kutatási területe a késő középkori magyar gazdaságtörténet, valamint a magyar pénzverés és bányászat története. MÉL Paulinyi.

²⁶ Szabó István (1898–1969) agrártörténész, Debrecenben született. 1923-tól a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének tanársegédje, 1928–1943 között a Magyar Országos Levéltár munkatársa. 1941-ben a Budapesti Tudományegyetem magántanárává nevezték ki, 1936-tól 1941-ig pedig a Levéltári Közlemények szerkesztője volt. 1943-tól 1959-ig, nyugdíjazásáig a Debreceni Egyetem Magyar Történeti Tanszékének vezetője. 1960-tól Budapesten élt. A magyar agrártársadalom történetének valamennyi sorsdöntő kérdésével foglalkozott. MÉL Szabó.

²⁷ Föglein Antal levéltáros, 1935–1937 között országos levéltáros.

Tudósok szórakozottsága geometriai haladványban nő. A nagy beszélgetésben – Szabó Istvánnal – a szobájában maradt a kis táskám. Az Ilona-lépcső elejétől mentiink vissza érte.

Szabó István kikísér a levél ill. adat miatt, amit Kiss K. jegyzett ki neki. Közben tolat a vonat. Ő pedig megjőd és leszáll. Negyed óra múlva találkozunk csak. Ekkor meg az 5-ös bordár nem akar megkerülni. Végre jön. Az irat azonban nincs a táskában. Megtalálom a bárcámban, ahol már előbb (az Országos Levéltárban is) megtalálhattam volna. Szórakozott a tudós egyedül és csordában is.

Nagy négyemeletes házak tövében (...) a Lágymányoson. Ez a fejlődő nagy város, amely összekapcsolja a múltat a jövővel.

Szép Dunántúl! Álmos idő. Fárado kedély. Kevés jutott az alvásból éjszaka.

A szobát most vágják itt a dombok közt. A Duna-Tisza közt már mindenütt csépelnek. Kereszket csak ehétve lehet látni.

Most újra a (...): Német és Franciaországban 10 fok körül van a hőmérséklet. Bécsben lehült a levegő. Jó volt melegen öltözni.

A barackot és őszibarackot úgy adják a magyar állomásokon, mint az orvosságot a gyógyszerértárban. Az őszibarack darabja 50 fillér. De azért megesszek vagy 8-10 darabot. Igaz, hogy nem az 50 fillér-esből.

Van ui. konkurrencia. Három darabot is adnak 60 fillérért. Győrben pedig 4 darabot 70 fillér-ért.

Hegyeshalom. A helybeli cserkészek nagy hűjrázást visznek végbe. Miért e rettentő láрма? Bolgár cserkészek útatznak át. Azoknak adnak barátságos macskazenét. Hűj, hűj, hajrá!

Az útlevel- és vámvizsgálat pillanatok alatt megy végbe. Az osztrák tisztviselő csak ránéz az útlevelemre. Kézbe sem veszi, már megy tovább. Schon gut? Kérdem. Ja! hangzik a válasz. A vámosnak épen kapóra jön, hogy nyitva az egyik táskám. Kérdés, mi van az üvegben. Bor. Spriccer. Éppen most vettem.

A naplementét nem tudom megállapítani. De 8 órakor már sötét van. Még nem valóságos éj, de az a sötét, amelyben látni lehet. A sűrű légréteg fölött ott lehet valahol a hold. Most már 1/4 9. A helyzet ugyanaz. Még mindig látom az épületeket egy kis távolságban is. A fehérek (...) fal megismerszik. A fák jellegzetes alakja el nem véthető.

Mi van otthon? Mi van Pesten? Mi van itt benn a lelkemben? Mikor oldom már meg véglegesen a nőkérdést? (...) Amely nő egyszer összekötötte magát velem, szét nem bontaná a kapcsolatot világért. Nekem meg nincs szívem ok nélkül széttépni azt. Meg kellene nősilni. De kit? Mi lesz, ha nem sikerül a házasság? Holtig rossz élet vagy tartásdíj. Mit érek a gazdaggal, ha nem tud még a háztartásra se figyelni. Nem szabad nézni a dologtalanságot.

Félkilenc. Még mindig teljes a sötétség. Valahogy hátulról világítják az eget.

Hol a kesztyűm? Nincs. Zseb táská, koffer nem adja ki. Elhagyott, mint egy hűtlen szerető. Hol ballgathat a fűben? Szabó István kutató termében? Valamelyik autóban maradt a sofőrnek emlékeül, amiért többet számított? Vagy még a vonaton vált meg tőlem? Nyomorult, hűtlen szolga! Csak kerülnél a kezembe! Megtanítanálak saját magadba dudálni!

Hopp! Mi ez? Káprázat vagy valóság? Jól látok vagy csak a képzelet űzi velem csalfa játékait? Fel akarom tenni a kalapomat s benne a kesztyű! Kedves, drága jószágom! Hű szolga! Dehogy bántalak! Jer, simulj az oldalambhoz. Nem is vagyok én olyan gondatlan, mint amilyennek magam gondolom magam. Most el ne hagyjam aztán!

Hűvös van! Nyugat-európai levegő.

A taxis ehisz a Hotel Kummer. -be, hogy az egy jó polgári. De nem nagyon akar beválni, mert 129 egy szoba. Végre 10-ben kiegyezünk egy emelettel feljebb.

Hanem a szoba csinos és komfortos, ahogy nálunk mondják mostanában. Nagyon ügyes a csen-

1929. VII. 27-28.

gőkérdés megoldása három gomb. Oda van festve a szobalány, a pincér és a csizmatisztító. Améket megnyomja az ember, az jön.

1929. VII. 28.

Megint 12-kor fekiüdtem. Ötkor felébredek. Aztán még félbét feléig szzendergés. Nem aludtam ki magam. A tovább alvást pedig nem lehet reszkéirozni. Rossz álmom volt Gyuszjiról. Nincs elintézte a dolga. Ezzel a gondolattal aludtam el.

Kellene már engedni ebből a kéméletlen célratorésból, ebből a megállás nélküli rohanásból. Ebben az évben sem pihenek. Nem szakadna le a világ, ha 2-3 nappal később érnék oda. Nem ártana helyet szorítani magam körül egy kis jó magyar lustasággal. Mi nem engedi? Érdemes küszködni? Meglátom az eredményt? Meg. Hiszem az Istent!

De azért pihenni is kell, mert az ember megrokkban a veszett iramban. Erősszakolni kell a pihenést. Kevesebbet dolgozni naponta. A nap bizonyos óráit szórakozással tölteni. Nem vész el az az idő sem. Akkor gyűjt erőt a szervezet a későbbi munkára. Több (...) kell beengedni az életünkbe, mert különben elsavasodnak és elvonják érzékünket a szépségek iránt.

Konnte der Weltkrieg vermeiden werden?²⁸ Kérdezi a NIW Tblat.²⁹ Kár is ezzel riogatni az embereket. Mert mondjuk, hogy elkerülhető lett volna. Utólagosan még jobban meg kellett örülni az embeereknek, mint ahogy meg voltak örülve a háború alatt.

Jó volt hamar kijönni az állomásra. Kevés a hely. Sok az aspiráns. A 79-es bordár soká hozza a két táskámat. Alig tudom megőrizni a helyet a podgyászartartóban. A kocsi rettentően piszkos.

VII. 28.

Pedig Ostendéig megy Budapestről. Talán csak nem magyar kocsi? Nem. Nincs rajta magyar felírás. Francia, holland és angol. Please (...) do not split! Ez már tiszta angol. Net spuwen (...) Tiszta holland.

Itt is jönnek cserkészek. Ezek is híjráznak. De látszik, hogy nem magyarok. Nincs hatása. Nincs ebben az ordításban monumentalitás. Összevissza, nem egy traktusra megy. Gyenge. Nincs benne fejelem és erő. A lelkesedés is valahogy (...) limonádé.

Bécs külső képe, ahogy elhagyjuk, nem igen különbözik Budapesttől. Ugyanazok a stílustalan 3-4 emeletes házak, kisebbekkel váltakozva. Mintha csak a Nyugati pályaudvar-tól jönne az út. Alig két perc s már itt az első állomás Penzjing. Ez már külváros? Vagy egy városrészt régi neve? Nem tudom. De ebből is levonható a tanulság. Ne törekedjék az ember minden város történetét megismerni. Úgy sem lehetséges. Jobb egyet-kettőt jól, mint sokat rosszul.

A Saturday Eveninget meg kellett volna venni. Legalább megismertem volna Londonig a karakterét ennek a heti magazinnak (weekly paper), amelyet annyira szeretnek az amerikaiak.

Azt mondják a műveltség köre tágul (...) de színvonalá sülyed. Milyen jó lesz néhány évtized múlva annak a néhány egészen művelt embernek! Nálunk Magyarországon fordítva van. A kör szűk és a színvonal magas. Mélység és magasság. Amikor a hegyeket lebordja a víz a völgybe az egész föld sima és egyenletes lesz, vége lesz a világnak. A nyugati kultúrában már ez az elegyenlősülés van folyamat-

²⁸ Elkerülhető lett volna a világháború?

²⁹ Neue Illustrierte Wochenschau: 1909-től megjelenő osztrák lap.

ban? Ha még jobban süllyed a szint, még merészebben nyúlnak ki belőle az egyedül álló csúcsok. De a klíma, azt hiszem, egészségtelen lesz. Kevés hegy nem tudja felfogni a zivatarokat. Rázudul

VII. 28. vasárnap

minden az egyenletes földre és az egyenletes lelkekre.

Csak most, hogy feltrom, jut eszembe, hogy vasárnap van. Az én mai napom nem különbözik a tegnaptól. Az emberek is hétköznapian dűrvák és neveletlenek vagy inkább vasárnapian tolongók.

A vidék szép. Egy-két nagyzó alagút (mely 50-60 méternél nagyobbra nem tudott megnőni) rontja csak a hatást.

A felhők nagy felvonulást rendeznek az égen. De egyelőre nem kíváncsiak a nyakunkba esni. Magasan járnak és csak északon mutatnak haragosabb szint. Északon komorabbak az emberek is. Évek óta szoktatom magam a vonatban való íráshoz. Már egészen jól megy. Alig lebet elolvasni. No de van író, aki az íróasztala mellett is olvashatatlanul ír. S még jó, ha csak olvashatatlan, nem élvezhetetlen is.

A vonat zsúfolt. Általában túltengenek a nők. Ráérnek.

Némely embernek olyan keserves arckifejezése van, mintha azonnal sírva akarna fakadni. A lelke is olyan? Vagy a látszat csal? Kell lenni a külső és a belső közt valami összefüggésnek. Az energikus ember, az ábrándos, a gondatlan megismerszik az arcról és a szemről.

St. Pölten nem nagy város. De ami látszik belőle az jó képet mutat. Nem küsszerű, mint a magyar vidéki városok nagyrésze. Nem is beszélve a falvakról. Hol vannak itt a nádfedeles házak?

Itt még lábon a zab. A földek tele vannak kereszttel. Cséplőgépet még nem láttam. Búzát sem. Csak zabot és rozst. De talán akad mégis.

Szép volt ez a kocsi valamikor, amikor új volt. Holland kocsi. Ezt járatták keletre.

VII. 28. vasárnap

Három emeletes raktár és még egy csomó épület egy rakáson. Körülte 30 holdnyi föld. Nálunk 500 holdas gazdasághoz sem építenének ennyit. Honnan jön ki itt az építkezések haszna? S miért nem jön ki nálunk a földszintes kamarái sem? Ki itt a hibás? Csupán csak a keleti vér? Vagy egyéb is?

Az új angol munkáskormány kemény lépésekkel halad előre. Henderson³⁰ bejelentette, hogy új szerződést köt Egyiptommal.

Londonban repülőkiállítás!

Az optáns-per³¹ a Berliner Tageblatt Optanten Konfliktként emlegeti. Látszik, hogy a közönsége régtől fogva ismeri az ügyet.

³⁰ Henderson, Arthur (1863–1935) Nobel-békedíjas angol politikus, a Munkáspárt elnöke. 1929-től külügyminiszter, a genfi leszerelési konferencia elnöke (1932–1933).

³¹ A köztudatba román optáns per néven vonult be. Az optálás nemzetközi jogeljárást takart. Ennek értelmében optánsnak tekintették azt, akinek a területi felségjog változása következtében állampolgársága felől nyilatkoznia kellett. Kijelentése az optálás. „A trianoni döntés után a három utódállam közül Romániában volt a legnagyobb a földreform céljára kisajátított földterület (Románia: kb. 600 000 kat. hold, Csehszlovákia: kb. 500 000 kat. hold, Jugoszlávia: kb. 150 000 kat. hold.), másrészt a romániai differenciáltabb birtoknagyságok miatt jóval többen voltak érdekelve a román állam ellen indított kártérítési perekben, mint a másik két ország esetében. Mindez nem jelenti azt, hogy a magyar állampolgároknak ne lettek volna hasonló követeléseik a másik két utódállammal szemben. Szintén hasonló volt az a reakció is, amely a kártérítési igények megvalósítása érdekében indított jogi eljárást kérésre a három országban.” 1923. március 15-én a magyar kormány a Nemzetek Szövetsége Tanácsához fordult az optánsok ügyében. Május 23-án megkezdődött az optáns-per Brüsszelben, melyben a Nemzetek Szövetsége Tanácsa július 5-

A beszélő filmet vagy „hangos” filmet a németek Tonfilmnek nevezik. Az angolok? Tonefilm? Már Passau felé közeledünk. Egy folyó jön velünk. Először azt hittem, a Duna. De amikor megálltunk, észrevehettő, hogy velünk egy irányba folyik. Tehát nem a Duna. Most átmegyünk rajta.

Passau

Rövid alagút és egy városba értünk, mely nem más, mint Passau.

(...)

Hol a Duna?

Az útlevélvizsgálat igen könnyen megy. Nem kell kibontani a táskát, legalább nekem.

A német vízumom nem jó. Csak egyszeri be- és kiutazásra szól. Londonban még egyre kell váltanom.

Egy magyar urat találok, aki szintén Londonba megy és szintén megáll Nürnbergben, de csak egy éjre. Négy évig élt Londonban.

A németek most is tartják a német hegemoniát. És hirdeti is a Berliner Tageblatt.

A magyar, aki Londonba megy, szabó. De igen intelligens ember. Négy évig tanult Londonban. De Németországban és Svájcban is járt. Angolul egészen jól beszélgetünk. Bárcsak az angolokkal is úgy tudnánk. Öneki jobban kellene. De azt mondja, hogy 16 év óta sokat fe-

VII. 28. vasárnap

lejtett.

A fiát már gimnazistának íratja. Pedig mégis csak jobban megélné ipari pályán. Én legalább azt hiszem. Nálunk mostanában a lateiner adja a fiát iparosnak, kereskedőnek, mert tudja, hogy a szellemi pálya nagyon rögzös. Az iparos viszont a saját mesteriségének silány voltát érzi s „taníttatja” a fiút, abelyett, hogy kitanítaná a maga mesteriségére. Sajnos, úgy látszik, hogy mindkettőnek igaz van. A „minden számár a maga terbét érzi” közmondás kétszeresen igaz lehet.

Osztrák férj – holland menyecske utazik itt egy kis gyerekkel.

Éretlen a ringló, amit Linzben vagy Welsben vettem. De azért lassan fogy. T.i. minden fél órában megtapogatom őket s mindig akad egy legpuhább, amit megeszek.

Némely fenyőfa se tudja, mi a gazdaságosság. Egy kis nyavalyás korona emelésére olyan hosszú és vastag törzset nevel.

Egy óra múlva Nürnbergben leszünk. Meglátom, mi a különbség közte és Augsburg közt. A nürnbergiek szebbnek tartják a maguk városát.

A vidék azonban mindvégig szép. Hegyes, völgyes, fenyős, gyepes. Mindazonáltal azt hiszem, a német jobb szeretné, ha több lenne benne a búzatermő és kevesebb a fenyves.

Érdekes, hogy (...) madarak (varjak!) vékony, vesszőszerű fáknek a legcsúcsain helyezkednek el éjjeli szállásra. Ugy tűnnek fel, mintha kiállításra készülnének.

VII. 28.

Nürnberg

én megegyezést ajánlott, mire Magyarország a párizsi magyar-oláh döntőbíróshoz fordult. Július 6-án a magyar kormány jegyzékben tiltakozott a Nemzetek Szövetsége Tanácsánál az optánsok földjeinek kisajátítása ellen. Aradi 2002.

Megérkezés este $\frac{3}{4}$ 7. Az Osther Hotelnek minden szobája foglalt. A Wittelsbach Hotelbe³² megyünk.

Nürnberg játssza a nagyvárost. A rendőr nem enged át bennünket az utca másik oldalára.

Hanem a házak szépek. Régiek. Valóságos középkor. A Pegnitz³³ két partja kis Velence.

A Spitalgasse és Plobenhofstraße³⁴ sarkán olcsó az esernyő.

Oly szép ez a Nürnberg. Belépődíjat szedhetne a város egész területére.

A Wittelsbach Hotellel való veszekedés után és 20 hotel megkérdezése után a Goldener Kranz-ban szállunk meg egy szobában ketten – sajnos. Még hozzá kicsi a szoba.

³² Nürnberg egyik legfontosabb szállodája, itt működött a híres Apolló Színház.

³³ Nürnberg folyója, amely kettészeli a várost.

³⁴ Spitalgasse és Plobenhofstraße Nürnberg két jellegzetes közterülete, közel a Pegnitz folyóhoz.

Források

- MNL HBML Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
 XV.22.a Csobán Endre főlevéltáros iratgyűjteménye. Személyi anyag.
 XV.22.d Csobán Endre főlevéltáros iratgyűjteménye. Monti-kör iratai.

Szakirodalom

- Aradi 2002. Aradi Gábor: A san remo-i tárgyalások magyarországi előkészülete. In: Levéltári Szemle, 52. (2002) 3. sz. 24–38.
<http://www.natarcb.hu/szemle/20023/aradi.htm> (Utolsó letöltés: 2015. július 14.)
- Csobán 1928. Csobán Endre: Debrecen sz. kir. város levéltára. In: Levéltári Közlemények, 6. (1928) 1. sz. 204–239.
http://adtplus.arcanum.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_06/?pg=209&layout=s (Utolsó letöltés: 2015. július 12.)
- Csobán 1936a. Csobán Endre: A levéltár helyisége és berendezése. In: Levéltári Közlemények, 14. (1936) 1. sz. 45–67.
http://adtplus.arcanum.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_14/?pg=46&layout=s (Utolsó letöltés: 2015. július 12.)
- Csobán 1936b. Pecchiai, Pio: Manuale pratico per gli archivisti delle pubbliche amministrazioni e degli archivi notarili. [Gyakorlati kézikönyv a közigazgatás és a közjegyzői levéltárak levéltárnokai számára]. Milano, 1928. Levéltári Közlemények, 14. (1936) 1. sz. 266–273.
http://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_14/?pg=267&layout=s (Utolsó letöltés: 2015. július 12.)
- Csobán 1936c. Csobán Endre: Az Északamerikai Egyesült Államok új központi levéltára. Levéltári Közlemények, 14. (1936) 1. sz. 349–353.
http://adtplus.arcanum.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_14/?pg=350&layout=s (Utolsó letöltés: 2015. július 12.)
- Csobán 1938a. Csobán Endre: Új amerikai levéltári folyóirat: „The American Archivist”. In: Levéltári Közlemények, 16. (1938) 1. sz. 265–267.
http://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_16/?pg=266&layout=s (Utolsó letöltés: 2015. július 12.)
- Csobán 1938b. Csobán Endre: Az Északamerikai Egyesült Államok új központi levéltárának munkája. In: Levéltári Közlemények, 16. (1938) 1. sz. 345–352.

- http://adtplus.arcanum.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_16/?pg=346&layout=s* (Utolsó letöltés: 2015. július 12.)
- MÉL Paulinyi. Paulinyi Oszkár [szócikk]. In: Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990. Főszerk.: Kenyeres Ágnes. Bp., 1994.
<http://mek.oszke.hu/00300/00355/html/ABC11587/11941.htm>
(Utolsó letöltés: 2015. július 15.)
- MÉL Szabó. Szabó István [szócikk]. In: Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990. Főszerk.: Kenyeres Ágnes. Bp., 1994.
<http://mek.oszke.hu/00300/00355/html/ABC14240/14308.htm>
(Utolsó letöltés: 2015. július 15.)
- MNL Csánky. Csánky Dezső [szócikk].
http://mnl.gov.hu/kozasdat/tevekenyseg_mukodes/intezmenytortenet/foigazgatok/csancki_dezso.html (Utolsó letöltés: 2015. július 15.)
- MNL Dőry. Dőry Ferenc [szócikk].
http://mnl.gov.hu/kozasdat/tevekenyseg_mukodes/intezmenytortenet/foigazgatok/dory_ferenc.html (Utolsó letöltés: 2015. július 15.)
- Oláh 2002. Oláh Gábor: Naplók. Szerkesztette, a jegyzeteket és az utószót írta: Lakner Lajos. Debrecen, 2002.
- Pete 2001. Pete László: Olaszbarát egyesület Debrecenben. A Monti Kör (1929–1947). In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2000–2001. Debrecen, 2001. 109–117.
http://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_HAJB_DERI_2000_2001/?pg=110&layout=s (Utolsó letöltés: 2015. július 12.)
- Szász 2011. Szász Lajos: Egy több évszázados református „ároni ház”: a Dávidházy család története. In: Egyháztörténeti Szemle, 12. (2011) 1. sz. 3–47.
<http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/szaszlajos.htm>
(Utolsó letöltés: 2015. július 12.)
- Tokody 1986. Debrecen története 1919–1944. [Debrecen története 4.] Szerk.: Tokody Gyula. Debrecen, 1986.
- Vörös 1961. Vörös Károly: Ányos Lajos (1876–1960). In: Levéltári Közlemények, 32. (1961) 1. sz. 271.
http://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_32/?pg=278&layout=s (Utolsó letöltés: 2015. július 15.)

István Topor

Travel Diary Passage of Endre Csobán's Trip to England

The story of Endre Csobán's trip to England is contained in three small-format pocketbooks, which are stored in The Hungarian National Archives Hajdú-Bihar County Archives. Csobán traveled to London to get acquainted with and learn the essential modern techniques of repairing diplomas in the National Archives of Britain, in the Public Record Office. The passage published here is from the first notebook. He recorded his journey starting from the preparations and the events that happened to him between 27 July 1929 and 16 August 1929 in a 16.5 x 10.5 cm, greenish-brown, cloth-bound, lined booklet.

Endre Csobán's diaries are important contemporary documents that provide cultural history, political and literary additives. Moreover, they are also valuable from the point of view of researching and writing personal history, and generally, from the historical psychology side. The the finely toned image of the inner life of the writer unfolds from the entries which portray a man who is receptive about and responsive to the things of the world.

Bálint Marianna – Gombos-Orosz Ibolya – Kopócs János

A Hajdúsági Múzeum és gyűjteményei

A múzeum alapításának története

1924 a Városi Múzeum megszületésének éve; Hajdúböszörményben ezen év előtt nem folyt különböző tárgyú régiségek rendszeres gyűjtése. A református gimnáziumban ugyan létezett történelmi és néprajzi szertár, valamint pénz- és éremgyűjtemény, de a tárgyak rendszerezését nem szakemberek végezték. A Városi Múzeum létrejötte Hajdúböszörmény kulturális életében jelentős hiánypótló esemény volt.

H. Fekete Péter, a református polgári leányiskola igazgatója elévülhetetlen érdemeket szerzett a hajdúböszörményi Városi Múzeum megalapításában, aki magánemberként kezdte el a város történelmi emlékeinek gyűjtését. Már gyermekkorában kezdett érdeklődni a muzeális dolgok iránt, a régi pénzek gyűjtésével kezdte az ismerkedést a múzeumokban folyó munkával. Később részt vett az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárában rendezett régészeti tanfolyamon. A tanfolyam elvégzése után bekapcsolódott a Karácsonyi János által vezetett, a nagyváradi Szent László székesegyházban folyó feltárási munkákba.

1. kép. H. Fekete Péter képe és aláírása.

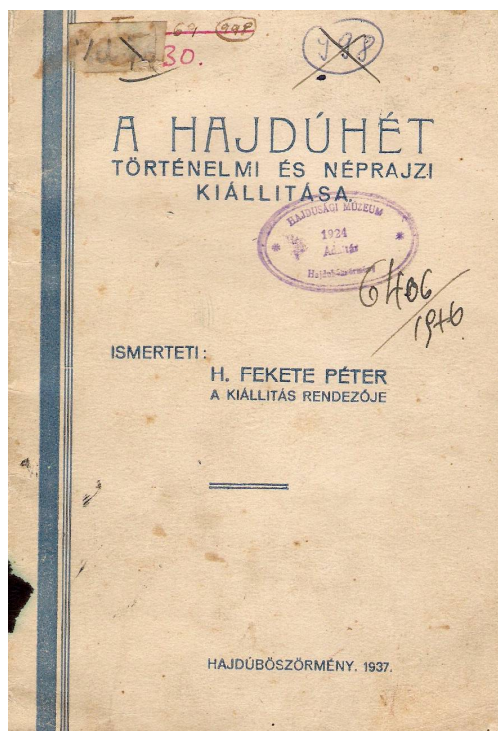
H. Fekete Péter Hajdúböszörménybe kerülése után lázasan fogott a város történelmére utaló régiségek gyűjtésébe. Lakása hamarosan kicsinek bizonyult, így a város polgármesterének segítségét kérte a tárgyak, dokumentumok elhelyezésében. Paksy Károly

támogatta törekvésének megvalósításában, 1928-ban a város képviselőtestülete határozatot is hozott arról, hogy a Városi Múzeumot megszervezi, helyet biztosít számára a kerületi székházban, a múzeum működéséhez költségvetést folyósít és igazgatót is állít az élére.

A városi határozat megszületése után H. Fekete Péter szívos munkával folytatta a gyűjtést, ezzel párhuzamosan kiterjedt felvilágosító tevékenységet is végzett. A helyi sajtóban cikksorozatot jelentetett meg „*Mit gyűjtsünk a Városi Múzeumnak?*” címmel. A cikksorozat később a Városi Múzeum önálló kiadványaként is megjelenik. Lelkes munkája eredményeképpen egymásután kerülnek be a múzeumba a felbecsülhetetlen értékű tárgyak; az adományozókról rendre megemlékezik a helyi újságban. A régészeti leletek megmentése érdekében a polgármester úr felhívása is megjelenik a *Hajdúböszörmény és Vidéke* hasábjain.

A Városi Múzeum Hajdúböszörmény történetére, népi életére vonatkozó tárgyakat, dokumentumokat, továbbá a város határából előkerült régészeti leleteket fogadta be. A múzeum régészeti gyűjteményének első darabjait azok a városi részvénytársasági téglatetőből felszínre kerülő szarmata sírleletek alkotják, amelyek fél kiló szalonáért cserébe kerültek be a múzeumba. Az összegyűjtött tárgyak száma 1933-ra annyira megszaporodik, hogy a város további helyiségek átadásáról határoz.

1937 jelentős dátum a Városi Múzeum történetében, ekkor zajlanak az I. Hajdúhét eseményei Hajdúböszörményben. Az országos rendezvény keretében megnyílik a múzeum első gyűjteményes kiállítása.

2. kép. A Hajdúhéten rendezett kiállítás katalógusa.

Az 1930-as években sor kerül a város területén folytatott első jelentősebb feltárássra is. Csiha Antal, a református gimnázium tanára, a helyi cserkészcsapat segítségével feltárja a zeleméri középkori templom alapfalait. Az ásítás némi nézeteltérésre adott okot a református gimnázium és a Városi Múzeum között, ugyanis a feltárás során felszínre került régészeti leletek a gimnáziumba kerültek. A város képviselőtestülete H. Fekete Péter közbenjárására csak azzal a feltétellel járult hozzá a feltáráshoz, amennyiben az előkerülő régészeti leletek a Városi Múzeumban kerülnek elhelyezésre. A képviselőtestületi határozat ellenére az abban foglaltaknak érvényt szerezni csak jóval az ásítások befejezése után sikerült. Az 1950-ben felvett jegyzőkönyv szerint azonban nemcsak a zeleméri régészeti anyagot adta át a gimnázium a múzeumnak, hanem más egyéb történeti és régészeti tárgyakat is.

1949-ben a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 211.460/1949. (VI. 2.) sz. rendelete közgyűjteménnyé nyilvánítja a Városi Múzeumot, a múzeum így teljes jogú tudományos intézménnyé vált.

A múzeum 1951-ben veszi fel a Hajdúsági Múzeum nevet, és ugyanebben az évben nyílik meg első állandó kiállítása is, június 17-én. Ezt később a múzeumi anyag bővülésével, az újabb kutatások eredményeivel kiegészítve gazdag tárgyi anyagot bemutató újabb állandó kiállítások követték (1966–1970 és 1971–1985). Az 1992 óta fennálló állandó kiállítást 2013-ban kezdték el megújítani a múzeum munkatársai. Jelenleg négy teremben láthatják a látogatók annak a tudományos kutató, feldolgozó munkának az eredményét, melyet a szakemberek az elmúlt évtizedekben végeztek.

3. kép. Az új állandó kiállítás.

4. kép. Az új állandó kiállítás.

A régészeti, helytörténeti, néprajzi, képzőművészeti anyagokat felvonultató kiállítás jelentős tárgyi háttérrel mutatja be a Hajdúság történetét és néprajzát. Az állandó kiállításon túl azonban mindenképpen szót érdemel a múzeum épülete is, mely az intézmény legértékesebb műtárgya.

A Hajdúsági Múzeum épülete, az egykori Hajdúkerületi Székház

Az épületet három fázisban építették, bővítették, funkciójának, illetve az adott pénzügyi kereteknek megfelelően. Az első épületrész – melynek hossz tengelye a Bocskai térre néz – 1762–1765 között, Jenovai János debreceni kőműves mester terve és kivitelezése alapján épült. Ezen épületszárny alatt egy négy cellából álló feudális kori pincebörtön volt található, melyet 1986-ban statikai okokból betömtek. Ebben a börtönben raboskodtak olyan, népballadákban is ismert betyárok, mint Sós Pesta vagy Angyal Bandi.

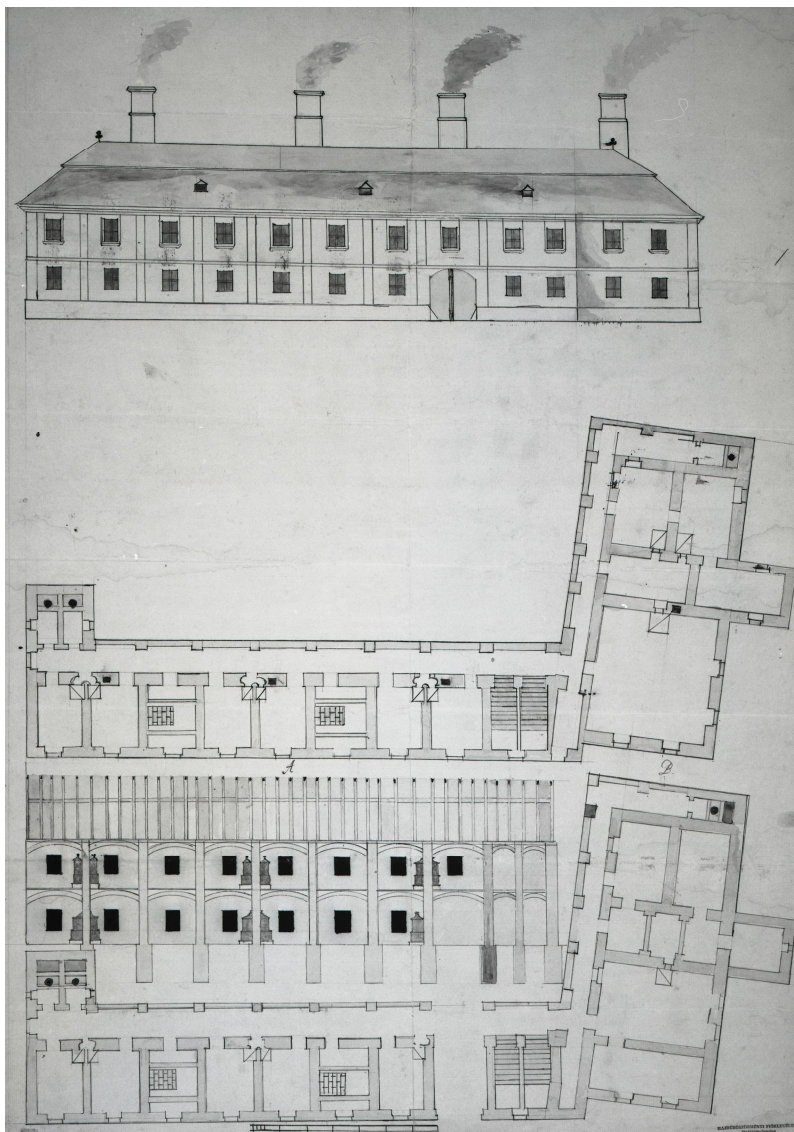
Bár már 1781-ben felmerült a kerületház bővítésének terve, melyet a megnövekedett hajdúkerületi feladatok is indokoltak, ezt csak jóval később, 1803-ban kezdték el. Rachbauer József debreceni építőmester kezdte el a munkálatokat, de 1805-ben megbetegedett, így a munkát Jarabin András egri építőmester fejezte be, és az elkészült épületszárnyat 1808 augusztusában avatták fel.

Az épület harmadik építési szakaszáról 1867-ben határoztak, mely egy új közgyűlési és egy börtönrész megépítését jelentette a Bocskai tér felőli és az átellenes, Hajdúkerület utca felőli részen. A terveket Balthazár János hajdúkerületi mérnök készítette, a kivitele-

zés pedig Vecsey Imre debreceni építész feladata lett. A bővítést és az új szárnyat 1871-ben adták át.

A Hajdúkerület megszűnte (1876) után a kerületi székház igen sok funkciót látott el. Működött benne rendőrség, bank, nyomda, tűzoltóság, úri kaszinó, több bolt, fiú- és leánykollégium és természetesen a múzeum. Mára az épület már csak a Hajdúsági Múzeumnak és a Hajdúböszörményi Járási Bíróságnak ad otthont.

A Magyar Országgyűlés 2011. november 7-én az egykori Hajdúkerületi Székházat a történelmi emlékhelyek sorába emelte.

5. kép. A Hajdúkerületi Székház alaprajza.

A Hajdúsági Múzeum, mint közgyűjtemény

6. kép. A Hajdúsági Múzeum mai állapota.

A Hajdúsági Múzeum gyűjteménye az 1928-as létrehozásakor és még sokáig utána sem volt tudományáganként különválasztott gyűjtemény. A múzeumalapító és első igazgató, H. Fekete Péter a gyűjtőmunkát – maga is elkötelezett éremgyűjtő és numizmata lévén – már jóval korábban elkezdte, de a kor felfogásának megfelelően elsősorban a régiségek megmentésére törekedett, a rendszerezést nem tartotta elsődlegesnek.

Szakszerű gyűjtésről és muzeológiai szempontból vezetett nyilvántartásról csak az 1950-es évektől beszélhetünk. A gyűjtemény darabjai ekkor kapnak először hivatalos formában leltári számot, de a tárgyak még sokáig egységesen vannak nyilvántartva: történeti, néprajzi, képzőművészeti és numizmatikai jellegű műtárgyak egy leltárkönyvben, folytatólagosan számozva.

Az 1960-as években a muzeológia terén zajló változások következtében az addig egységesként kezelt gyűjteményt tudományáganként külön nyilvántartási egységekbe kellett sorolni, és a további gyarapodást már e szerint a rendszer szerint kellett nyilvántartásba venni, külön leltárkönyvekben vezetni. A múzeum műtárgyanyagának így különválasztott részeiből jöttek létre a múzeum különböző gyűjteményei.

A Hajdúsági Múzeumnak, mint Hajdú-Bihar megye legnagyobb területi múzeumának elsődleges feladata a működési engedélye szerint a hajdúság, az egykori Hajdúkerület, területileg pedig az azt alkotó hat „öreg” hajdúváros (Hajdúböszörmény, Hajdúszoboszló, Hajdúnánás, Hajdúdorog, Hajdúhadház és Vámospércs) tárgyi és szellemi értékeinek gyűjtése, megőrzése, feldolgozása és a szélesebb közönséggel való megismertetése. Ennek megfelelően a múzeumi gyűjtemények gyarapításának elsődleges szempontja is a hajdúság tárgyi kultúrájába tartozó, annak szellemi-kulturális örökségét magában hordozó tárgyak, tárgye gyűjtések és művészeti alkotások megszerzése, valamint a gyűjtőterületen előkerülő régészeti anyag szakszerű feldolgozása.

Hogy a múzeumi gyűjtés és rendszerezés hatékonyabb legyen, az 1960-as években a következő gyűjtemények kerültek kialakításra a Hajdúsági Múzeum anyagából:

1. Történeti Gyűjtemény
2. Néprajzi Gyűjtemény
3. Képzőművészeti Gyűjtemény
4. Régészeti Gyűjtemény
5. Néprajzi Adattári Gyűjtemény
6. Történeti Adattári Gyűjtemény
7. Régészeti Adattári Gyűjtemény
8. Fényképtár/Adattár
9. Szakkönyvtár

A múzeum jelentőségét támasztja alá, hogy a fő gyűjteményi ágak gyűjtőköre a következő módon változott meg:

Történeti: A történelmi Hajdúkerület területe, illetve a Hajdúkerület története témában országos és a nemzetközi és kétoldalú egyezmények, jogszabályok figyelembevételével nemzetközi.

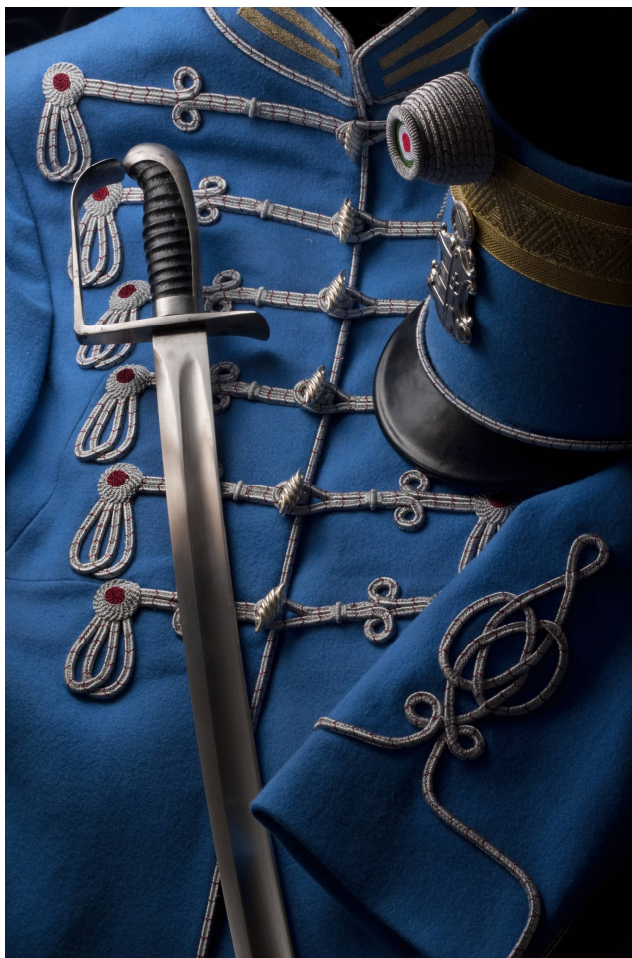
Néprajzi: A történelmi Hajdúkerület területe, valamint a Hajdúkerülethez köthető családok, emlékek esetében országos, illetve e témában a nemzetközi és kétoldalú egyezmények, jogszabályok figyelembevételével nemzetközi.

Képzőművészeti: A történelmi Hajdúkerület területe, valamint a Hajdúkerülethez köthető családok, emlékek esetében országos, illetve e témában a nemzetközi és kétoldalú egyezmények, jogszabályok figyelembevételével nemzetközi. Káplár Miklós festőművész tekintetében országos. A Hajdúsági Múzeum képzőművészeti gyűjteménye zárt.

Régészeti: A történelmi Hajdúkerület területe: Hajdúböszörmény, Hajdúdorog, Hajdúnánás, Hajdúhadház, Hajdúszoboszló, Vámospércs.

A Hajdúsági Múzeum gyűjteményeinek részletes bemutatása

TÖRTÉNETI TÁR

7. kép. A Történeti Tár.

A Helytörténeti Gyűjtemény igen változatos összeállítású, elsősorban Hajdúböszörmény és a hajdúvárosok történeti múltja szempontjából értékes, másodlagosan az általánosságban vett történeti múlt szempontjából értékes tárgyakat, tárgye gyűjteseket, dokumentumokat, fotókat foglal magába. Sokféle anyagú és jellegű tárgyból álló gyűjtemény. Megtalálható benne képzőművészeti alkotás éppúgy, mint személyes tárgy, ruhanemű vagy fotóemlék. A gyűjtemény jelenleg 7674 leltározott tételt tartalmaz, mely szám igen jelentékeny helyet biztosít ennek a gyűjteménynek a Hajdúsági Múzeum 43 612 nyilvántartott tételes anyagában. A gyűjtemény anyaga ugyan nem egyenletes ütemben, de folyamatosan gyarapodik évről-évre. Elsősorban adományozás útján, ami igen fontos a gyűjtemény helytörténeti jellegének megtartása szempontjából.

NÉPRAJZI TÁR

8. kép. A Néprajzi Tár.

A Néprajzi Gyűjtemény jelentős hányadát képezi az egykori pásztorélet, az állattartás, a földművelés, a gabona feldolgozás és a paraszti háztartás eszközanyaga. A hatalmas tárgygyűjtesnek szép számmal vannak olyan darabjai, amelyek formai szempontból vagy díszítés tekintetében országosan is kiemelkedő jelentőséggel bírnak. Ilyen többek között a múzeum festett koporsó gyűjteménye, melynek darabjai az 1850–1880 közötti időszakban keletkeztek, és az 1960-as évek végén kerültek elő a hajdúböszörményi nyugati temetőből. A néprajzi gyűjteményen belül kiemelt jelentőségű még a böszörményi csengőgyűjtemény, amelynek első darabjai még az 1810-es évekből származnak. A böszörményi csengőkészítő mesterek 19–20. században készített csengői nagy becsben voltak a tiszántúli állattartó gazdák és a pásztorok körében. A gyűjtemény jelenleg 4596 leltározott tételt tartalmaz.

RÉGÉSZETI TÁR

9. kép. A Régészeti Tár.

A múzeum saját kutatási témái:

- A bösziorményi kincs lelőhelyének és környezetének régészeti kutatása
- Hajdúbösziormény-Téglagyár – az Árpád-kori Bösziormény falu
- Az Árpád-kori településhálózat rekonstrukciója a Hajdúsági Múzeum gyűjtőterületén
- Régészeti topográfiai kutatások a Hajdúsági Múzeum gyűjtőterületén

Kiadványok:

A bösziorményi kincs megtalálása és annak története röviden elbeszélve és *A bösziorményi kincs elrejtésének története röviden elbeszélve* a Hajdúsági Múzeum két rendhagyó formátumú kiadványa, amely a legkisebbeket is szeretné megszólítani. A két füzetből álló képregény Hajdúbösziormény határának leghíresebb, 3000 éves kincsegyüttesét mutatja be. A képregényhez kifesthető betétlapok is tartoznak.

Betekintés a bronzkori élet mindennapjaiba alcímmel jelent meg az *Istenek árnyékában* című kiadvány a *Hajdúsági Közlemények* 20. köteteként. A mű szorosan kapcsolódik a múzeum állandó régészeti kiállításának bronzkori egységéhez. A kötet gerincét egy novella alkotja, amelyben Veatas, egy bronzkori bronzműves mester napjának bemutatásán keresztül megelevenedik a bronzkori közösség mindennapi élete, szokásai, hagyományai, valamint megismerhetjük mesterségének technikai fogásait, a varázshoz – azaz a bronzöntéshez – fűződő hiedelmeit. A könyv elsősorban a múlt iránt érdeklődőknek nyújt élvezetet, de a pedagógusoknak és a diákoknak is lehetőséget kínál tanulmányi feldolgozásra. A kiadványt múzeumpedagógiai foglalkozások keretében tervezzük integrálni a játszva tanulás tematikájába, a hozzá kapcsolódó foglalkozásokon szerepjáték és kézműves tevékenység felhasználásával történik az ismeretátadás.

Kiállítások:

Hajdúböszörmény városának neve a határában 1858-ban előkerült, példátlan gazdagságú kincsegyüttesnek köszönhetően a 19. század közepétől a mai napig kiemelt helyen szerepel Európa régészeti térképén. A Csege-halom környékén napvilágra került kardokat, sisakokat, díszes bronzedényeket tartalmazó kincs különleges összetétele miatt hamar bekerült a tudományos körforgásba, és névadója lett egy olyan, több száz kincset magában foglaló régészeti leletcsoportnak, úgynevezett „kincshorizontnak”, amelyhez tartozó leletek a „böszörményi kincessel” azonos időszakban kerültek földre Európa más tájain.

Sajnos ma már nem tudjuk, hogy a kincset eredetileg pontosan hány tárgy is alkotta. Jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum és a Debreceni Református Kollégium gyűjteményében összesen 21 darab ép tárgy található: sisak, bronzüst, bronzcsésze, bronzbográcsok, kardok. Az általunk ismert darabok alapján megállapíthatjuk, hogy a kincs minden olyan tárgytypust tartalmazott, amelyek a késő bronzkorban presztízs- vagy méltóságjelző tárgynak számítottak. Helyet kaptak benne védő- és támadófegyverek és egy gazdag lakomázó készlet darabjai is. A kincs gazdagsága arra enged következtetni, hogy a tárgyak egy olyan személyhez vagy közösséghez tartozhattak, aki vagy amely a térség életében jelentős szerepet játszott.

A Hajdúsági Múzeum 2014-ben történelmet írt azzal, hogy a múzeum fennállásának 90 éves évfordulóján előkerülési helyén mutatta be a böszörményi kincset. A kiállításnak külön jelentőséget adott az a körülmény is, hogy a leletgyütteshez tartozó, közgyűjteményben található valamennyi tárgy kiállításra került. A kincslelet ilyen összetételben még soha nem volt látható az országban, és több mint 150 évet kellett várni arra, hogy a híres kincs végre Hajdúböszörményben is megtekinthető legyen.

A kiállítás egy bronzkori kultikus hely, szentély hangulatát igyekszik megidézni. A kiállítótérbe érkezve a csillagos ég alatt találjuk magunkat. A terem sarkában a Csege-halom, illetve a környezetében húzódó, facölöpökből kialakított szent hely jelenik meg. A terem közepén elhelyezett körüljárható vitrin maga jelképezi azt a gödröt, amelybe a leleteket annak idején elrejtették. A kincset alkotó tárgyak a megtalálók elbeszélése alapján rekonstruálható módon kerültek kiállításra. Legfelülre a sisak került, hiszen a megtalálók legelőször erre bukkantak rá, a sisak alatt következnek a bronzedények, majd legalul a kardok úgy elrendezve, hogy az egymás mellett lévő kardok hegye ellentétes irányba néz. A terem falán körbefutó installáción a szitulát díszítő „madárbárka” motívum jelenik meg. A lelet misztikusságát a terem és a vitrin megvilágítása hangsúlyozza.

Közművelődés – régész tábor:

A Hajdúsági Múzeum régészeti tevékenysége több egymásra épülő elemből tevődik össze, amelynek első lépcsőfokát jelenti a régész táborok szervezése. A táborokban a táborozók a tábor időtartama alatt tevékenyen bekapcsolódnak a feltárás minden munkafolyamatába, megismerkednek a régészeti feltárás igen összetett és sokrétű munkamódszereivel, a régészeti terepbejárástól kezdve a rajzoláson át a műszeres bemérésekig.

A táborokban feltárt leletanyag a múzeum régészeti gyűjteményét gyarapítja, a folyamatosan gazdagodó gyűjtemény pedig új kiállítások megrendezésének az alapját szolgáltatja. Az elmúlt években többek között a régész táborokban feltárt leletanyagnak köszönhetően megújult a Hajdúsági Múzeum állandó régészeti kiállítása. A múzeum

kiállítás-politikájában szem előtt tartja, hogy olyan leletegyüttesek kerüljenek bemutatásra, amelyek erősen kötődnek a helyi lakossághoz, amely iránt jelentős a helyi lakosság érdeklődése. Ezt a célkitűzést pedig úgy tudja a legkönnyebben elérni, hogy azokat a jelentős tárgyakat állítja ki, amelyek a régész táborokban kerültek feltárássra. Így egy új múzeumlátogatási kultúrát is meg tudott teremteni, hiszen a táborozó gyerekek, amikor elhozzák a szüleiket a múzeumba, büszkén mesélik, hogy „*ezt a tárgyat én találtam*”.

A régész táborokban folyó munkát a múzeum a különböző rendezvényein is tudja népszerűsíteni, amelynek legjobb példái a Régészet Napja keretében megrendezett családi napok, kamarakiállítások. A Hajdúsági Múzeum régész táborainak sikerét jól jelzi, hogy több résztvevő évek óta rendszeresen visszatér.

KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁR

10. kép. *A Képzőművészeti Tár.*

A Képzőművészeti Gyűjtemény felöleli a Hajdúság területi, illetve a hajdúság, mint azonos identitástudattal rendelkező csoport művészeti egységét, de a különböző művészek által erről a tájegységről megfogalmazott gondolatok képi megtestesülését is. A képtár nagyobb részében rangos, helyi művészek alkotásai találhatóak, de jelentős darabszámmal bírnak a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelepen készült alkotások is. A gyűjtemény jelenleg 3289 leltározott tételt tartalmaz.

Segédgyűjtemények, adattárak

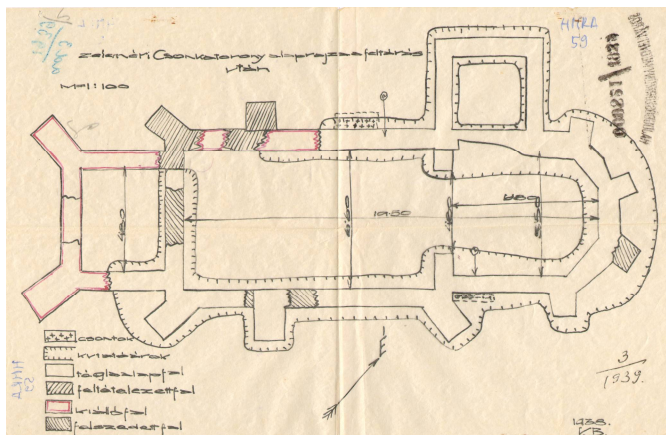
FOTÓ ADATTÁR

11. kép. A Fotó Adattár.

A Hajdúsági Múzeum Fotó Adattára a 20. század elejétől napjainkig – időben eltérő mennyiségben – megközelítőleg 20 000 db fotónegatívot tartalmaz. A gyűjtemény nem csak „lokális értékkel” bír, hanem a helytörténeti, néprajzi és régészeti felvételek egész Hajdú-Bihar megye építészeti, történeti és kulturális örökségét dokumentálják, egyes helyiségeket, illetve témákat kiemelkedő részletességgel. A Fotótár jelenleg a külső kutatók részéről leginkább kutatott múzeumi gyűjtemény: családtörténeti, viselettörténeti, helytörténeti kutatások, kiadványok, kiállítások számára rendszeresen biztosítunk felvételeket. A gyűjtemény jelenleg 11 621 leltározott tételt tartalmaz.

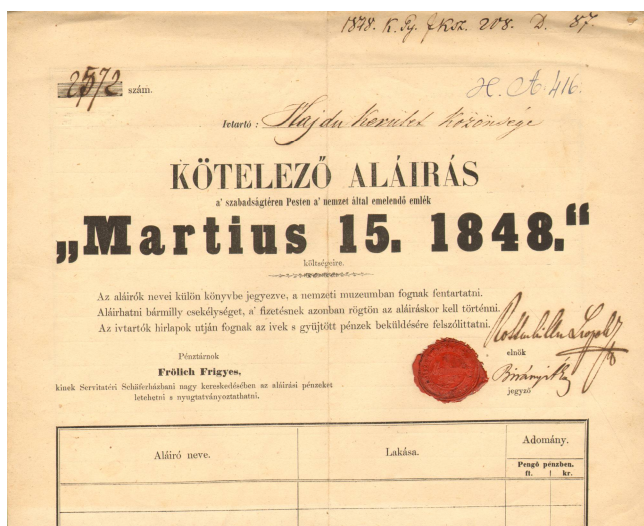
RÉGÉSZETI ADATTÁR

12. kép. A Régészeti Adattár.

A Régészeti Adattár elsősorban a régészek által készített dokumentációkat gyűjti, nyilvántartja és tudományos kutatásra alkalmassá teszi. Feladata a régészeti megfigyelések, feltárások során keletkezett dokumentációk, ásatási naplók, jelentések, terepbejárások és falkutatások írásos és képi anyagának, az ásatásokat dokumentáló fotók, rajzok és a régészet tudományával kapcsolatos feljegyzések nyilvántartása és tárolása. A gyűjtemény jelenleg 371 leltározott tételt tartalmaz. Ez a szám folyamatosan növekszik, mivel egymás után érkeznek be és kerülnek leltározásra a különböző írásos anyagok (ásatási dokumentáció, lelőhely bejelentés, jelentés helyszínelésről stb.).

TÖRTÉNETI ADATTÁR

13. kép. A Történeti Adattár.

Jelentős értéket képvisel a Helytörténeti Dokumentációs Gyűjteményünk, amely régi iratokat, településtörténeteket, okleveleket, családi iratokat, plakátokat, levelezőlapokat, helytörténeti gyűjtéseket, nyomtatásban még meg nem jelent munkákat tartalmaz a múzeum gyűjtőterületéről. Az anyagban néprajzi, történelmi és helytörténeti, természet-, gazdaság- és településföldrajzi jellegű tanulmányok is találhatóak. Helytörténeti Dokumentációs Gyűjteményünk jelenleg 9118 leltározott tételt tartalmaz.

NÉPRAJZI ADATTÁR

14. kép. A Néprajzi Adattár.

A Néprajzi Adattár egy kiegészítő segédgyűjtemény, amelyben a következő típusú dokumentumok találhatóak: szöveges néprajzi adatok, gyűjtések, terepnaplók és feljegyzések, cédulák, rajzok és fényképek. A gyűjtemény jelenleg 1046 leltározott tételt tartalmaz.

MÚZEUMI KÖNYVTÁR

15. kép. A Hajdúsági Múzeum Könyvtára.

18 364 kötet.

Káplár Miklós Emlékház

A Hajdúsági Múzeum egyetlen külső egységgel rendelkezik, ez a Káplár Miklós Emlékház. A Hajdúböszörményben a Hortobágy utca 10. szám alatti egykori zugban található kis háromosztatú parasztház 1853-ban épült. Itt lakott a Hortobágy és a Hajdúság festőjeként ismert Káplár Miklós azokban az években, amikor szülővárosába visszatérve festőművészként próbált megélni. Képeinek egy részét – főként a csendéleteket és a városi lakosokról festett portrékat – itt alkotta, míg híres pásztorportréit a Hortobágyon festette.

A házban ma emlékkiállítás tekinthető meg, ahol 14 festménye látható, melyek a festő életének, karrierjének teljes ívét igyekeznek bemutatni a kezdetektől a tragikusan korán bekövetkező halála előtti alkotásokig, valamint Maghy Zoltán portréja Káplárról. Mindemellett számtalan személyes dokumentum, kép és korabeli tárgyak idézik meg a saját korában is ellentmondásosan megítélt művész személyiségét. A ház egyik szobája 2014 óta időszakos kiállítótérként funkcionál, melynek a célja a Hortobágygal, a pusztá népével és életével foglalkozó művészek alkotásainak teret adni, ezzel is kiemelve Káplár Miklós ars poeticáját, mely az eltűnő félben lévő pusztai élet bemutatása volt.

16. kép. A Káplár Miklós Emlékház.

Múzeumpedagógia a Hajdúsági Múzeumban

A Hajdúsági Múzeum kiemelt feladatának tartja a falain belül őrzött kulturális javak széleskörű megismertetését. Érték- és kultúramegőrző szerepét mélyíti – több korosztálynak szóló – oktatási tevékenységei által az egykori Hajdúkerület településeiben belül. Gazdag műtárgyállományával Debrecen mellett a megye és a régió legjelentősebb múzeumaként célja, hogy meghatározó kulturális központtá váljon. Ezt a folyamatot segíti elő az intézmény Múzeumpedagógiai Műhelye is.

Története 2003 nyarára vezethető vissza, amikor is az intézmény falai között megalkul helyi középiskolai önkéntesek bevonásával a Kavalkád Játszóház. Folyamatos és rendszeres műhelymunkák jellemezték ezt a múzeumpedagógiai tevékenységi típust, ahol nagy hangsúlyt kapott a játékos készségfejlesztés. A játszóházi alkalmak témái helyi jelentőségű hagyományokra épültek, s nem pedig az iskolai tananyagra koncentrált az ismeretek átadása. Az értékek élményszerű közvetítése volt az elsődleges.

Majd a játszóházi kezdeményezést támogatva kelt életre a Hajdú Hadiskola 2006-ban. Létrejöttének vezérgondolata egy olyan csoport létrehozása volt, ami a magyar fegyveres hagyományaink népszerűsítését helyezi előtérbe, és a harcos hajdú ősök fennmaradt tradícióit ismerteti meg.

2009-ben, majd 2015-ben a Múzeumpedagógiai Műhely élete fontos és kiemelt állomásaira érkezett, amikor is Európai Unió forrásból szakirányú fejlesztéseket valósíthatott meg e téren a TÁMOP 3.2.8/B-08 „Hajdúsági Múzeum múzeumpedagógiai tevékenységeinek fejlesztése a közoktatást segítve és az egész életen át tartó tanulást támogatva” és a TÁMOP 3.2.13-12/1 „Hajdúsági Tudásmorzsá Társaság” című nyertes pályázatok keretein belül. Ezen projektekben megvalósult és kidolgozott foglalkozások adják alapját napjainkban a Haj-

dúsági Múzeum múzeumpedagógiai kínálatának, melyeket a www.hajdusagimuzeum.hu weboldalon és az intézmény facebook-oldalán találhatnak meg az érdeklődők.

17. kép. Múzeumpedagógia.

A múzeum főbb rendezvényei, kulturális szerepvállalása

A Hajdúsági Múzeum a kezdetektől részt vesz a múzeumi szakma mára legjelentősebbé vált rendezvényein:

- Még mint a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságához tartozó tagintézmény éveken át vett részt a múzeum csapata a Múzeumok Majálisán, Budapesten a Nemzeti Múzeum kertjében.
- 2006-tól, a rendezvény indulásától vesz részt a múzeum a Múzeumok Éjszakája elnevezésű országos rendezvénysorozaton, melynek helyben jobban ismert elnevezése a Hajdúkerületi Éjszakák. A múzeum legsikeresebb, legtöbb vendéget vonzó rendezvényeinek egyike.
- 2009-től csatlakozik rendszeresen a Múzeumok Őszi Fesztiválja elnevezésű rendezvényhez, melynek keretében 2014-ben megyei szinten a legtöbb programmal vártuk látogatóinkat.
- Szintén állandó közreműködője az intézmény a Kulturális Örökség Napoknak, illetve indulásától a Magyar Régészet Napjának, valamint az idei évtől az Emlékhelyek Napjának is.

Ezen kívül a múzeum tágas és rendkívül jó akusztikájú udvara otthont ad könnyűzenei koncerteknek és helyi, illetve regionális szintű rendezvényeknek is, mint a Jazz-blues Jamborie vagy a híres KOTTA Fesztivál, mely Magyarország első könnyűzenei fesztiváljaként került megrendezésre.

18. kép. Rendezvény.

A Hajdúsági Múzeum munkáját segíti a szinte kuriózumnak számító civil egyesület, a Hajdúsági Múzeum Baráti Köre Közhasznú Egyesület és Városi Lőegylet, melynek tagjai nem csupán segítő munkát végeznek, hanem maguk is aktív szerepet vállalnak a történelmi hagyományok – esetünkben a hajdú hadi hagyományok és az elöltöltő fegyveres lövészet – őrzésében.

19. kép. A Hajdúsági Múzeum Baráti Köre Közhasznú Egyesület és Városi Lőegylet.

Múzeumi önkéntesekként felbecsülhetetlen értékű munkát végeznek még az ÖHÖN Klub (Öntevékeny Hajdúsági Önkéntesek Klubja) tagjai, akik mind a múzeumi munkában, mind a rendezvények lebonyolításában segítik a közgyűjtemény munkatársait.

Marianna Bálint – Ibolya Gombos-Orosz – János Kopócs

The Hajdúsági Museum and its Collections

The City Museum of Hajdúböszörmény was opened in 1924, which was a long-awaited event in the city's cultural life. In 1949, the Museum was declared a public collection and became a scientific institute with full-fledged rights. In 1951, it picked up the Hajdúsági Museum name, and at that time, its first permanent exhibition was opened, which was followed by new ones on the expansion of the museum's materials.

The Museum took its place in the former Hajdú District Hall (which is a historical memorial since 1st January, 2012). As the largest regional museum of Hajdú-Bihar county, its primary task is to collect, preserve and process the material and spiritual values of the six „old” Haiduk towns (Hajdúböszörmény, Hajdúszoboszló, Hajdúnánás, Hajdúdorog, Hajdúhadház and Vámospércs) and to present those to the wider public. In addition, it performs a wide range museum education work, and takes part in the most important events of the museum profession, supported by civil associations and volunteers.